Geachte lezeressen en lezers,

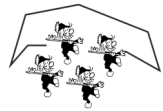

Op 18 september 2010 deed de bekende auteur/journalist Ewoud Sanders de mooie oproep aan zijn Nederlandse collega's in de NRC om hun boeken gratis beschikbaar te stellen als e-boeken in pdf formaat (www.ewoudsanders.nl).
Als 85 jarige auteur van een serie Nederlandse en Spaanse boeken, alsmede vele vertalingen vind ik het een eer dat ik hier ook aan mee kan en mag doen.
Uiteraard hoop ik dat vele auteurs ons zullen volgen.
Al mijn oudere Nederlandse uitgaven zijn geheel gratis beschikbaar in pdf-formaat op o.a. www.digiboeken.org
Mocht u toch een gedrukt exemplaar willen hebben, dan is dat mogelijk nog wel via de tweede handsboekwinkel te koop. Maar u kunt natuurlijk ook aan ons vragen of we een herdruk proberen te regelen.
U bent geheel vrij om mijn e-boeken te kopiëren (eindelijk kopiëren met toestemming!), aan anderen te geven en om er uit te citeren (mits met naamsvermelding). Maar u mag ze niet zomaar afdrukken en dan gaan verkopen.
Ik wil ook nog een keer mijn boeken als luisterboek maken. beschikbaar stellen. Dit kost echter geld, maar als iemand wil sponseren of op een andere manieren wil helpen?
Veel plezier met het lezen van mijn boeken en ook nu nog bent u welkom om commentaar te geven via ons email adres: info@jeanschalekamp.com

Mijn nieuwste boek, Dood van een Hengelaar, is nu te koop!

Met vriendelijke groeten,

Jean Schalekamp
Mallorca, augustus 2011

Copyright: Jean Schalekamp / Paraplu Producties 1926 – 2011
info@ digiboeken.org
Dit boek is beschikbaar als e-boek en hopelijk binnenkort als luisterboek.

Geachte lezeressen en lezers,

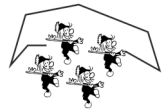

Op 18 september 2010 deed de bekende auteur/journalist Ewoud Sanders de mooie oproep aan zijn Nederlandse collega's in de NRC om hun boeken gratis beschikbaar te stellen als e-boeken in pdf formaat (www.ewoudsanders.nl).
Als 85 jarige auteur van een serie Nederlandse en Spaanse boeken, alsmede vele vertalingen vind ik het een eer dat ik hier ook aan mee kan en mag doen.
Uiteraard hoop ik dat vele auteurs ons zullen volgen.
Al mijn oudere Nederlandse uitgaven zijn geheel gratis beschikbaar in pdf-formaat op o.a. www.digiboeken.org
Mocht u toch een gedrukt exemplaar willen hebben, dan is dat mogelijk nog wel via de tweede handsboekwinkel te koop. Maar u kunt natuurlijk ook aan ons vragen of we een herdruk proberen te regelen.
U bent geheel vrij om mijn e-boeken te kopiëren (eindelijk kopiëren met toestemming!), aan anderen te geven en om er uit te citeren (mits met naamsvermelding). Maar u mag ze niet zomaar afdrukken en dan gaan verkopen.
Ik wil ook nog een keer mijn boeken als luisterboek maken. beschikbaar stellen. Dit kost echter geld, maar als iemand wil sponseren of op een andere manieren wil helpen?
Veel plezier met het lezen van mijn boeken en ook nu nog bent u welkom om commentaar te geven via ons email adres: info@jeanschalekamp.com

Mijn nieuwste boek, Dood van een Hengelaar, is nu te koop!

Met vriendelijke groeten,

Jean Schalekamp
Mallorca, augustus 2011

Copyright: Jean Schalekamp / Paraplu Producties 1926 – 2011
info@ digiboeken.org
Dit boek is beschikbaar als e-boek en hopelijk binnenkort als luisterboek.

7 VREEMDE VERHALEN DOOR
JEAN A. SCHALEKAMP

DE DOLLE TRAMS

AUTEURS VAN
DE TWEEDE
EEUWHELFT

JEAN A. SCHALEKAMP / DE DOLLE TRAMS

AUTEURS VAN DE TWEEDE EEUWHELFT

Heere Heeresma: Bevind van zaken; Een dagje naar het strand; De vis. *Paul van der Loeff:* Splijtbaar materiaal. *Steven Membrecht:* Wachten op de zon; Het einde komt vanzelf; De Eerstelingen; De ruime gevangenis. *Ankie Peypers:* Geen denken aan; Woorden als jij. *Marguerite Duras:* Moderato cantabile; Hiroshima mon amour. *Christiane Rochefort:* Kindertjes van deze eeuw; Rust voor een strijder. *Philippe Sollers:* De eenzaamheid van het geluk. *Kingsley Amis:* Lucky Jim. *Penelope Mortimer:* De pompoeneneter. *Iris Murdoch:* De klok; Op zand gebouwd; Een wilde roos. *Alan Sillitoe:* Zaterdagavond en zondagmorgen; De eenzaamheid van de lange-afstandsloper. *Muriel Spark:* De vrijgezellen; Memento mori; Juffrouw Brodies beste jaren. *Colin Wilson:* Bohémiens in Soho. *Rolf Hochhuth:* De plaatsbekleder. *Klaus Rifbjerg:* De chronische onschuld. *Juan Goytisolo:* Rouw in het Paradijs. *Miodrag Bulatović:* De rode haan vliegt hemelwaarts; Verhalen uit Montenegro. *Joan Williams:* De morgen en de avond.

VOLGENDE TITELS IN VOORBEREIDING

JEAN A. SCHALEKAMP

de dolle trams

ZEVEN VREEMDE VERHALEN

UITGEVERIJ CONTACT — AMSTERDAM/ANTWERPEN

BANDONTWERP VAN W. STEEVENSZ

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without the written permission from the publisher.

Copyright © 1964 by Contact - Amsterdam
Druk: Tulp - Zwolle

VOOR MURIEL DIANA

ogen van plastic

Er was een onnatuurlijk licht in het café, een vreemd oranje-achtig schijnsel, dat helder en tegelijkertijd ook somber was en een enigszins dromerige sfeer schiep, een sfeer van soezerige huiskamers op een zondagachtermiddag, met een zacht zingende ketel op de haard en het gesnurk van een man die, met zijn pantoffels naast zijn kousevoeten geplaatst, een dutje na het eten doet, en het gedempte gepraat van kinderen die stil moeten zijn omdat vader slaapt, en het getik van moeders breipennen. Zo'n soort sfeer was er in dat café, en dat alles veroorzaakt door dat vreemde, oranjeachtige schijnsel, dat op zijn beurt weer afkomstig was van een late herfstzon, die via donkergeel glas naar binnen scheen.
Ik was de enige klant die aan de bar zat. Het was heel stil in het café. Achterin, in het schemerdonker, zat een paar. De man boog zich over de vrouw heen en streelde haar hand. De vrouw was lelijk en niet jong meer. Ze zat met haar rug tegen een hoge, ouderwetse linnenkast aan, die god mag weten hoe in het café verzeild was geraakt. Misschien hadden ze er in de slaapkamer geen plaats meer voor. Op de kast zat een zwarte kat gemeen te grijnzen. Ik weet zeker dat ik me niet vergiste: het dier grijnsde. En het grijnsde niet zomaar, in het wilde weg, het grijnsde naar mij. Dit grijnslachen stond in geen enkel direct of indirect verband met het feit, dat ik reeds een zekere hoeveelheid alcohol genuttigd had. Ik was niet

dronken. Ik weet nog precies hoeveel jeneverflessen er op de etagère achter de bar stonden: het waren er twaalf. En op de bovenste plank stonden een fles Hennesy, vermoedelijk weinig gebruikt, een fles bessenrood, een dikbuikige fles Beaujolais, drie flessen frambozen-bessenwijn van de Betuwe-Tiel en nog een fles van een giftig paarse likeur, waarop 'parfait d'amour' stond, of zoiets. Als ik dronken geweest was, zou ik dat allemaal niet meer zo precies geweten hebben. De kat grijnsde naar mij. Er was iets in-gemeens, iets spottends ook in zijn grijns, iets van 'klets maar niet, ik weet het allemaal wel, mij kun je niets wijsmaken'.

Ik bestelde een nieuwe borrel.

De kastelein schrok wakker achter zijn tapkast. Hij stond op, rekte zich uit en liep schommelend naar de flessenrij.

'Wat is dat voor een beest?' vroeg ik.

'Wat voor beest?' vroeg hij, terwijl hij mijn glas volschonk.

'Die kat daar, op die kast'.

'Kat, op die kast? Ik zie geen . . .' (was ik dan toch dronken?) '. . . O wacht, ik weet al wat u bedoelt, u bedoelt dat beest daar?'

'Ja, dat beest daar, die kat'.

'O, dat beest daar, die kat', zei hij langzaam, 'dat beest zit er al jaren; ik zie het niet eens meer. Het is dood. Al tien jaar is dat beest dood, gelukkig . . . het was een rotbeest. Ze hebben hem opgezet, nu doet hij geen kwaad meer. Zo'n rotbeest was het, als ik er nog aan denk . . .'

Hij schudde zijn hoofd en ging weer zitten.

De kat grijnsde mij aan. Een rotbeest . . .

Met een luid gerinkel, dat de soezerige sfeer een kort moment verbrak, ging de deur open. Een brede streep hel zonlicht, nu niet getemperd door het oranje glas, kwam

binnen, tegelijk met een lange man die een zwarte overjas en een zwarte bolhoed droeg. Even zag ik een stukje van de stille kade met een oude, scheve lantaarnpaal, een boom, de achtersteven van een beurtschip en, vaag en nevelig, de huizen aan de overkant. Toen ging de deur weer dicht. De man kwam naast me zitten, twee krukjes van me af. Zijn gezicht was bijna wit en onder zijn bolhoed, die hij niet afzette, kwam wat vlaskleurig haar uit. Hij had bolle blauwe poppeogen en een mond die wel geschminkt leek.

Eigenlijk maakte hij de indruk, niet echt te zijn. Ik geloof ook, achteraf gezien, dat hij ergens niet helemaal echt was. Hij bestelde een borrel. De kastelein schrok weer wakker, schuifelde naar de flessen en schonk hem in. De man dronk het glas in één teug leeg en bestelde direct daarna een tweede, dat hij ook leeg dronk. Een stevige drinker, dacht ik. Zou je zo niet zeggen. Toen vroeg hij, of hij even mocht telefoneren.

De kastelein knikte toestemmend en ging weer terug naar zijn plaats achter de tapkast. De man stond op, zette zijn hoed af, legde hem op het krukje en liep naar achteren. Hij had een enigszins wiegende, zwevende gang, bijna als van een balletdanser. Bij de deur van de telefooncabine draaide hij zich om en keek naar me. Zijn poppeogen, die wel van plastic leken, kwamen een kort moment tot leven en er lag een tragische blik in; het leek wel alsof hij afscheid nam van de hele wereld . . .

Terwijl hij weg was rinkelde de deur opnieuw open. Een luidruchtig gezelschap kwam nu binnen, twee mannen en twee vrouwen. De mannen droegen zwarte truien, manchester broeken en schipperspetten, de vrouwen waren dik en rood en op hun zondags uitgedost. Ze gingen met zijn allen aan de bar zitten, om de hoek. De mannen bestelden jenever, de vrouwen zoete bessen. De stilte was nu voor-

goed gebroken en de kastelein protesteerde zwijgend tegen de onderbreking van zijn zondagsrust. Maar ik was er blij om. Die mensen maakten lawaai, ze lachten en vertelden ruwe schippersmoppen waar ik met genoegen naar luisterde, hoewel ik er haast geen woord van kon verstaan want ze spraken een ver dialect. Ik had nu ook geen last meer van de kat. Ik keek het dier brutaal aan, maar het grijnsde niet meer. Het was nu toch wel echt dood. Gewoon een opgezet beest.

Opeens dacht ik weer aan de man die naast me had gezeten. Hij was nog altijd niet terug. Ik riep de kastelein.

'Die man', zei ik.

'Welke man?' vroeg hij.

'Die man, die hier daarstraks binnenkwam, wat blijft hij lang weg'.

Hij haalde zijn schouders op.

'Hij zal zijn meisje aan het bellen zijn', zei hij.

Ik nam een nieuwe borrel en vergat de man weer. Ik luisterde naar de vier aan het andere eind van de bar, die hoe langer hoe luidruchtiger werden. De kastelein was naar zijn hoekje teruggegaan en dommelde wat. Op de kast zat de kat en grijnsde weer. Ik probeerde, er niet naar te kijken, maar het lukte niet. Ik zag nu ook, dat zijn ogen akelig groen oplichtten en dat is toch wel vreemd voor een dode kat. Een goed halfuur verstreek zo en opeens dacht ik weer aan de man met de bolhoed. Hij was nog altijd niet teruggekeerd, zijn hoed lag nog op het krukje, met de rand naar boven. Het leek me, dat hij langzaam rondtolde, maar dat kan ook wel gezichtsbedrog geweest zijn.

Ik wenkte de kastelein weer.

'Die man . . .' zei ik.

'Welke man?' vroeg hij.

'Die man die hier aan het telefoneren is . . . '

Hij schrok nu.

'Verrek', zei hij. 'Die vent, dat is waar ook. Die is er vandoor'. Hij keek naar het lege glas. 'Die is er vandoor zonder af te rekenen. De leperd! Twee ouwe en een telefoontje!'
Hij begon zich op te winden.
'De leperd', zei hij weer, 'de vuile smiecht! En ik zat daar rustig te slapen. Daar maakt meneer gebruik van. Ik zag al direct dat het een rare was. Waarom hebt u me niet gewaarschuwd, toen hij wegging?'
'Maar hij is niet weg', zei ik. 'Hij staat nog steeds in de cabine'.
De kastelein krabde zich achter zijn oor. Hij dacht na.
'Ik ga even kijken', zei hij toen. 'Als het waar is zit hij er nu zo langzamerhand al een uur in. Dat is lang genoeg om iemand op te bellen, dunkt me'.
Hij liep weg, met grote stappen, schommelend als een groot schip. De anderen hadden hun gesprek gestaakt en oogden hem nieuwsgierig na. De waard verdween in de telefooncel en kwam direct daarna weer tevoorschijn, met een rood hoofd.
'Hij is weg!' riep hij me toe, triomfantelijk bijna.
Ik stond op, liep ook naar de cabine om me te overtuigen. De cel was leeg. Er brandde een geel lampje, dat een zwak, stoffig licht wierp op de kale grijze wanden. De telefoonhoorn hing aan de draad slap omlaag, een nutteloos ding. Ik nam hem op en legde hem op de haak; hij voelde nog warm aan. Toen keek ik om naar de kastelein, die achter me stond, de handen in de zij.
'Misschien zit hij op de w.c.', opperde ik.
De waard draaide zich om en opende met een ruk de deur tegenover de telefooncel. Ik zag de witte, gebarsten pot, het waterreservoir, de trekker. Er was niemand.
'Nou!' riep de waard triomfantelijk. 'Zie je wel dat hij er vandoor is? Je hebt natuurlijk ook zitten pitten'.

Ik vond het niet vreemd dat hij me opeens met 'jij' aansprak. Maar ik was verontwaardigd, omdat hij me niet wilde geloven.
'Ik heb niet geslapen', zei ik kwaad. 'Trouwens, hij kan niet weg zijn, want zijn hoed ligt er nog'.
'Wat heb ik aan die hoed?' vroeg hij. 'Die heeft hij misschien wel met opzet achtergelaten. Maar wat koop ik voor zo'n hoed? Daar geeft de voddenman nog geen twee kwartjes voor'.
'Hij is niet weg', hield ik vol. 'Als hij weggegaan was, zouden de anderen hem toch ook hebben moeten zien'.
Hij liep op het gezelschap toe, dat nieuwsgierig naar ons zat te kijken. Hij vroeg, of ze de man langs hadden zien komen. Ze antwoordden dat ze niets gezien hadden. Toen kwam hij weer terug naar de telefooncel.
'Ziet u wel', zei ik. 'Hij is niet weggegaan. Of is er soms een achteruitgang?'
'Nee', antwoordde hij. 'De enige mogelijkheid is, dat hij in de kelder zit. Maar wat zou hij daar moeten zoeken?'
Hij wendde zich tot het paar, dat in het schemerdonker zat. Ze schrokken op uit hun vrijage.
'Jan', zei hij, 'let jij even op de tap, ik moet naar de kelder'.
De man bromde wat en stond gehoorzaam op. De vrouw aarzelde even, stond toen ook op en volgde hem naar de bar, met gebogen hoofd, alsof ze zich schaamde. De waard opende de deur van de kelder, die naast de w.c. was, en ging naar beneden. Even later hoorde ik hem rondstommelen in de kelder. Ik daalde ook voorzichtig de trap af, die slecht verlicht was. De kelder was met rode tegels geplaveid, die honderden jaren oud moesten zijn. Het rook er naar oude aardappels. Het eerste ogenblik kon ik, door het flauwe licht, de waard niet onderscheiden. Toen zag ik hem. Hij stond met zijn rug naar me

toe en bestudeerde de muur. Ik kwam dichterbij en probeerde over zijn schouder te kijken. Hij schrok, toen hij merkte dat ik achter hem stond, en draaide zich bruusk om.

'Kijk', zei hij, 'er is een gat in die muur. Dat was er vroeger niet; ik heb nog nooit een gat in die muur gezien'.

Ik bukte me en zag inderdaad een gat in de bruinachtige, verweerde muur, een opening zo groot dat een dik man er nog gemakkelijk door zou kunnen kruipen. Het leek me helemaal geen nieuw gat, het zag er uit alsof het zich al jaren in die muur bevond, alsof het erbij hoorde. Op de roodstenen plavuizen ervoor lag wat bruinachtig gruis. Ik bukte me nog dieper, zodat ik met mijn gezicht vlak voor het gat kwam. Het was zwart, en het leek of er niets meer achter was, maar ik voelde een koude luchtstroom die me recht in mijn gezicht woei, en ik trok me snel weer terug.

'Weet u wel zeker dat dit gat er nooit geweest is?' vroeg ik.

'Wel wis en waarachtig', zei de waard, 'ik zal mijn eigen kelder niet kennen. Die vent moet dat gat erin gemaakt hebben en zo naar buiten gekropen zijn. Ver is hij niet gekomen, want een paar meter verder loopt de rivier'.

Hij haalde een zaklantaarn uit zijn broekzak, bukte zich en liet het licht in het gat schijnen. Ik bukte me eveneens. De lichtstraal kwam niet ver, belichtte iets dat op een reusachtige verzameling wazige spinnewebben leek; daarachter was niets. We richtten ons weer op en keken elkaar aan.

'Hij moet er dus nog in zitten', veronderstelde ik.

De waard antwoordde niet. Van boven riep een vrouw: 'Waar blijf je toch?' We reageerden er niet op.

'Ik vraag me af wat hij hier te zoeken had', zei de kaste-

lein eindelijk. 'Misschien is het er wel eentje die uit de bajes ontsnapt is en door de politie achterna wordt gezeten'.
De vrouw riep weer, boven.
Ik zei: 'Misschien kunnen we het beste de politie waarschuwen'.
De waard schudde zijn hoofd.
'Nee', zei hij, 'dat doen we nou net niet. Ik ga er zelf in. Ik wil weleens zien wat daarachter zit'.
Hij bukte zich, knipte de zaklantaarn weer aan en stak zijn hoofd door het gat. Hij was tamelijk gezet, maar kon er toch gemakkelijk doorheen. Ik overwon mijn angst en volgde hem. Ik was nu toch al helemaal in het zaakje betrokken geraakt en bovendien was ik nieuwsgierig geworden. Het was wel een tochtgat. Hoewel ik me achter het dikke lichaam van de waard bevond, blies een ijskoude wind me recht in het gezicht. Ik rilde en kroop voort in het duister, op handen en voeten. Voor me zag ik de vage lichtvlek van de lantaarn, die bijna geheel verborgen werd door het zwarte silhouet van het lichaam voor me, dat gestadig voortkroop. Het was een soort ronde koker, waar we doorheen gingen.
De waard hield plotseling stil en richtte zich op. Hij draaide zich om en liet zijn lantaarn in het rond schijnen.
'Je kunt hier rechtop lopen', zei hij.
Hij liet zijn lamp op de muren en het plafond schijnen. We bevonden ons in een vrij ruime en hoge gang. Overal zaten grote spinnewebben en in de grillige schaduwen, die het lantaarnlicht vormde, hingen bewegingloze vleermuizen. Het scheen alsof er voortdurend ratten langs mijn voeten ritselden, maar we konden de dieren niet zien. Om ons heen was een gestadig geruis als van water. De koude tocht had opgehouden. Het begon zelfs een beetje warm te worden.
'Ik begrijp het niet', zei de kastelein, 'volgens mijn

berekening moesten we al lang ergens onder de rivier zijn'. Hij draaide zich weer om en liep verder. Ik volgde hem. Het ging heel wat vlugger en gemakkelijker nu. Ik kon, hoewel ik toch vrij lang ben, normaal rechtop lopen. Ik was ook niet bang meer. Eigenlijk had ik geen enkel gevoel meer, ik liep volkomen werktuiglijk, alsof ik slaapwandelde. Een klein kwartier zal zo voorbijgegaan zijn toen, plotseling, het licht voor me verdween. Ik hoorde een schreeuw en even later, vanuit een geweldige diepte, een zware plons. Toen niets meer. Ik stond stil, verlamd, in een volledige duisternis. De waard was verzwolgen door een diepte, die zich ergens voor me moest bevinden en ik begreep onmiddellijk dat hij niet meer te redden was.

Ik zocht steun tegen de vochtige muur, waarlangs voortdurend water sijpelde. Om me heen ritselden de ratten, het geluid leek nu veel sterker. Soms voelde ik ze langs mijn benen glippen. Ook de vleermuizen waren wakker geworden en ergens naast me, boven me, hoorde ik het zwakke geluid van hun vleugels. Ik wist dat ik, als ik een stap voorwaarts zou doen, ook in de diepte zou storten. Maar was het gat wel voor me? Had ik me misschien, zonder het te weten, al omgedraaid zodat de diepte zich nu achter me bevond, of opzij? Ik had alle gevoel voor richting verloren en durfde geen enkele beweging te maken. Het vreemde was dat ik nog steeds geen angst voelde. Er was een volkomen gevoelloosheid en onverschilligheid over me gekomen. Het was alsof ik zelf buiten dit gebeuren stond.

Ik weet niet hoe lang ik zo gestaan heb. In het duister, en vooral onder dergelijke omstandigheden, schijnt men alle gevoel voor tijd te verliezen. Maar plotseling glipten voor me twee groene lichtjes aan. Een ogenblik later verdwenen ze en een rood lichtje kwam ervoor in de plaats. Het rode

lichtje verwijderde zich langzaam, het bewoog zich ergens ter hoogte van mijn knieën of iets daaronder, en ik besloot, het te volgen. Op de een of andere manier kostte het me een geweldige inspanning, mijn been op te heffen, maar daarna ging alles opeens heel gemakkelijk. Ik voelde me licht als een veertje en het leek alsof ik zweefde, mijn voeten raakten ternauwernood de grond. Ik dacht niet meer aan de diepte, die zich ergens in mijn buurt moest bevinden, en volgde maar steeds het rode lichtje, dat langzaam heen en weer zwaaide. Hoewel ik niet wist wat het was, vertrouwde ik er volledig op. Op een gegeven moment stootte ik niet onzacht mijn hoofd. Ik begreep, dat ik in de buurt van de koker was aangeland en bukte me onmiddellijk. Kruipend volgde ik nu het rode lichtje, dat zich nu ter hoogte van mijn ogen bevond. Na enige tijd zag ik een zwak lichtschijnsel voor me en even later bevond ik me in een vrij grote ruimte, die ik als de kelder van het café herkende. Ik zag nu ook, waar het rode lichtje vandaan kwam: het was de kat, die al die tijd op de kast gezeten had. Zijn ogen lichtten groen op en aan zijn staart was een rood achterlampje gebonden. Het dier grijnsde naar me en ging me voor, de trap op. Boven aan de trap verdween het.

Ik liep het café binnen. Alles was bij het oude gebleven. Het paar zat nog steeds in de achterruimte, de schippers vertelden hun moppen en ook de waard zat er nog, levend en wel, achter de tapkast te dommelen. Maar hij schrok op toen hij me zag naderen.

'Goeiemorgen, u bent ook lang weggebleven', zei hij. 'Hoeveel gesprekken hebt u wel gevoerd?'

'Gesprekken gevoerd?' vroeg ik, 'ik heb helemaal niet opgebeld, hoe komt u erbij?'

'Toe nou', zei hij, 'maak nou geen geintjes, wat voerde u dan zo lang uit in die telefooncel?'

Ik had geen zin meer, er verder op door te gaan, want ik begreep wel, dat ik moeilijk kon gaan vertellen wat ik zojuist beleefd had. Ik wilde weg, en wel zo vlug mogelijk.
'Wat krijgt u van me?' vroeg ik.
'Twee oude klare en twee telefoontjes, zullen we dan maar zeggen, dat is twee gulden ex, meneer'.
Ik betaalde en wilde weggaan. Maar bij de deur kwam hij me achterop, met iets in zijn hand.
'Meneer, u vergeet uw hoed', zei hij.
Het was een zwarte bolhoed.
'Ik draag geen hoed', zei ik.
Toen keek ik in de spiegel, die vlak naast de deur was aangebracht. Twee bolle blauwe poppeogen staarden me aan. Het leek wel of ze van plastic waren . . .

brieven

Harold opende de deur van de serre en zei als gewoonlijk: 'Dag schat. Hoe is het? Is er nog post gekomen vandaag? Heb je een kop koffie voor me?'
Petra antwoordde: 'Dag lieverd. Goed, dank je. Ja, er is post gekomen. Ik zal zo een kop koffie voor je maken. Maar geef me eerst een kus'.
Hij gehoorzaamde en ging toen in de oude rieten tuinstoel zitten. Hij stak een sigaret op, de laatste. Het lege pakje frommelde hij in elkaar en liet hij op de grond vallen. Petra was in de keuken. In de verte hoorde hij haar rammelen met kopjes en andere dingen. Hij keek naar buiten. Het regende nog, het zou wel de hele avond blijven regenen. De grijze lucht hing laag boven de bomen, die zwaar waren van het vocht. Het zou vroeg donker worden. Water tikte langzaam op een zinken emmer bij de schuur. Het geluid, dat net even boven het zachte ruisen van de regen uitkwam, maakte hem slaperig. Hij geeuwde.
Petra drukte een kus in zijn nek. Hij rook de geur van espressokoffie.
'Wat voor post is er?'
'O, niets bijzonders. Een rekening van de loodgieter en een brief van je moeder'.
'Nog niets van Bergmans?'
'Nee, niets'.
Hij dronk zijn koffie en sloot even zijn ogen.
'Moe?' vroeg ze.

'Gaat wel. Meer slaap. Komt van het weer, denk ik. Eh . . . een brief van moeder, zei je?'
'Ja, van je moeder'.
'Wat gek, hoe kan dat nou?'
Ze liep naar haar schrijftafeltje.
'Kijk maar, hier heb ik hem'.
Harold herkende onmiddellijk de blauwe enveloppe en het rare schrift met de houterige grote en kleine letters. Hij draaide de enveloppe om en om, bekeek het poststempel.
'Zeventien augustus', zei hij. 'Dat was gisteren'.
'Misschien hebben ze die brief nog gevonden in een of ander laatje', zei Petra, 'en toen op de post gedaan. Een brief die ze vergeten had weg te sturen, bijvoorbeeld. Maak eens open'.
'Ja, ja', zei hij. 'Dat is wel het beste, denk ik. Eerst even een sigaret opsteken'. Hij legde de brief op het tafeltje naast hem en klopte op al zijn zakken. 'Heb jij nog? Ik heb niets meer. Zeker op kantoor laten liggen'.
Petra duwde een sigaret tussen zijn lippen en gaf hem vuur. Ze bleef voor hem staan. 'En nu die brief', zei ze.
'Ja, en nu die brief'.
Hij nam hem aarzelend op, bekeek hem nog eens van alle kanten. Hij had helemaal geen zin hem open te maken.
'Ben je bang?' vroeg Petra. 'Ben je bang dat je weer op je donder krijgt van je moeder?'
Hij antwoordde niet, haalde een zakmesje uit zijn zak en sneed de brief open. Hij zei: 'Hé'.
'Wat is er?' vroeg Petra.
'Er staat precies dezelfde datum boven als op het poststempel. Zeventien augustus. Dat betekent dus . . . '
'Dat hij gisteren geschreven is', vulde Petra aan.
'Maar dat kan niet'.
'Wat een waanzin', zei ze. 'Wat heerlijk griezelig. Lees eens voor'.

Harold schudde zijn hoofd en vouwde de brief dicht.
'Nee', zei hij beslist. Hij stond op en begon op en neer te lopen in de serre.
'Nee, daar doe ik niet aan mee. Dit is waanzin. Ik weiger'.
'Wat een nonsens. Doe niet zo flauw'.
'Of het moet een grap van de een of ander zijn, maar dan is het een verdomd onsmakelijke grap'.
'Niemand', zei Petra na enig nadenken, 'zou haar schrift precies kunnen nabootsen'.
Harold drukte de half opgerookte sigaret uit en ging weer zitten. Hij vouwde de brief open en trommelde ermee op zijn knie, zonder te lezen.
'Toe nou', zei Petra. 'Ik ben razend nieuwsgierig wat erin staat'.
'Ach', zei Harold kribbig, en voor het eerst keek hij in de brief. 'Hetzelfde natuurlijk als altijd'. Hij kuchte, veranderde zijn stem en begon te lezen:
'Lieve Harold,
'hoe is het toch met je, jongen. Ik heb al zo lang niets van je gehoord, al zeker drie weken niet. Je moet toch begrijpen dat het een moederhart zeer doet, geen bericht van haar kinderen te krijgen, en je bent mijn enige zoon. Ik heb vannacht geen oog dicht gedaan, ik heb al maar aan je liggen denken en aan dat verschrikkelijke vliegtuigongeluk waar de kranten gisteren over schreven. Je ziet maar weer, jongen, hoe het leven van een mens aan een zijden draadje hangt. Jij, die zo dikwijls reist en vliegt, jij zou daar voortdurend aan moeten denken. God heeft je tot nu toe wonderlijk gespaard, mijn jongen, maar eens . . .'
'Nu ja', zei Harold geërgerd, 'en zo gaat het verder. Ik . . .' Hij maakte een beweging om de brief te verfrommelen, maar Petra legde haar hand op de zijne.

'Niet doen', zei ze. 'Deze brief moeten we bewaren. Zeg Harold, wanneer is ze precies begraven?'
'Een maand geleden', zei Harold. 'Iets meer, het zal nu een maand en drie of vier dagen zijn'.
'Wat gek, Harold, en ze schrijft over dat vliegtuigongeluk dat eergisteren gebeurd is'.
'Och, dat is toch waanzin', zei Harold. 'Ik verdom het om erin te geloven. Het is een grap, maar van wie?'
'Ja, van wie? Trouwens, niemand zou haar schrift zo goed na kunnen bootsen en haar stijl ook niet. Laat eens kijken, wat staat er op het poststempel?'
'Hetzelfde als altijd', bromde Harold. 'Soest. En de afzender is ook normaal. Rusthuis "In Veilige Haven" '.
'Bel het rusthuis op'.
'Ik zal me daar gek zijn!' barstte Harold uit. 'Ik zal mezelf daar voor aap zetten. Nee, ik neem hem morgen mee naar een schriftkundige, met nog een oude brief van haar. Alleen de enveloppe is al voldoende, denk ik'.
'Je schaamt je voor haar brieven, hè?' zei Petra.
'Stik', zei Harold.
Het begon al donker te worden. Nog niet echt donker. Maar die naargeestige schemer van een regenachtige zomeravond, die uren kan duren. Harold zag het grintpad en de zwarte figuren van de dragers, die traag voor hem uitstapten en soms een zijstapje maakten om een plas te vermijden, en hij voelde zijn angst weer dat iemand hem zou vragen iets te zeggen aan de groeve, want hij zou bij god niet weten wat hij zeggen moest, hij had niets te zeggen, hij had haar nooit iets te zeggen gehad. En hij wist dat Petra naar hem zou kijken en verwachten zou dat hij iets zou zeggen, want dat ben je toch verplicht, Harold, dat is toch wel het minste ... De brief lag als een lichtblauwe, haast fluorescerende vlek in het donker.
'Godverdomme', zei hij.

'Wat is er?' vroeg Petra.
'Niets. Sorry'.

De schriftkundige was volkomen zeker van zijn zaak. Beide brieven waren door een en dezelfde persoon geschreven. 'En wat nou zo gek is', zei Petra. 'Ik vond het helemaal niet raar dat er een brief van je moeder kwam. Hij lag daar zo gewoon op de vloermat, net als altijd. Ik pakte hem op en legde hem op de schrijftafel en dacht: "Zo, weer een brief van Harolds moeder. Het wordt tijd dat hij eens terugschrijft". En toen ging ik gewoon verder met stofzuigen en opeens dacht ik: "Hé, wat gek. Dat kan niet!" Maar later dacht ik weer: "Het zal wel een oude brief zijn, die om de een of andere reden ergens is blijven liggen". En nu is het toch . . .'
'Verrek, hou toch op', zei Harold. 'Hou nou toch eindelijk eens op over die brief. Ik verscheur hem en we denken er niet meer aan'.
'Je bent bang, hè, Harold?' zei Petra.
'En jij bent gek'.
Harold vernietigde de brief niet, maar stopte hem weg in het diepste vakje van zijn portefeuille. Soms dacht hij er niet meer aan. Maar nooit voor lang. Altijd, midden onder zijn werk, of als hij in zijn auto zat, of met Petra lag te vrijen, was die brief er plotseling weer en dat kon hem woedend maken. Want die rot-brief bracht hem ook weer op allerlei andere vervelende gedachten, dingen, die hij jarenlang uit zijn hoofd had kunnen zetten. Maar langzamerhand begon het toch minder te worden.
Na een dag of veertien kwam hij weer thuis en vroeg als gewoonlijk aan Petra of er nog post was.
'Ja', zei ze. 'Een brief van Bergmans en een van je moeder'.
'Ha, eindelijk bericht van Bergmans', zei hij, want hij

had zich daar zo op geconcentreerd dat het laatste deel van haar zin maar heel langzaam tot hem doordrong. Toen het eindelijk zover was, vroeg hij: 'En van moeder, zei je?' Ze knikte en kwam al aanlopen met de bekende lichtblauwe enveloppe.
'Verdomme', zei hij. En toen: 'Geef me eerst die brief van Bergmans maar'.
Ze gaf hem de brief, die hij haastig openscheurde. Hij begon te lezen.
'Wat schrijft hij?' vroeg ze, toen hij klaar was.
Hij keek verwilderd op.
'Eh... ja, wat schrijft hij eigenlijk?' Hij las weer. Het was een kort briefje. 'Dat hij woensdag komt voor een meer gedetailleerde bespreking', zei hij.
'Zo, hij ziet er dus blijkbaar wel wat in'.
'Kennelijk wel, ja'.
'Ben je niet blij?'
'Ja, ja, natuurlijk. Nu ja, de zaak is nog niet in kannen en kruiken'.
'Nee, maar als hij toch schrijft dat...'
'Ja, dat wel ja'.
'Dan zou je toch zeggen dat...'
'Ja, dan hangt het alleen nog maar af van...'
'Moet je die brief van moeder niet lezen?'
Hij schudde zijn hoofd alsof een insekt hem gestoken had.
'Lees jij hem maar', zei hij.
'Wat spannend', zei ze. Ze scheurde de brief open.
'Kijk, deze is ook weer gisteren geschreven. Eenendertig augustus. Wat griezelig eigenlijk'.
Harold deed of hij niets hoorde, bladerde driftig in zijn zakagenda. Die afspraak met Bergmans optekenen, dacht hij, anders vergeet ik het. Hij begon te schrijven onder de datum van 4 september, en toen hij goed keek zag hij dat hij alleen maar streepjes getrokken had, horizontale

en vertikale en schuine streepjes, kriskras door elkaar heen, met een grote cirkel eromheen. Hij hoorde Petra's stem: 'Zoek de Here zolang hij te vinden is, mijn jongen, je bent nu nog jong, je hebt nog de tijd, denk je weleens, maar ieder uur kan je laatste zijn. In elk geval zul je later nooit kunnen zeggen dat je moeder je niet gewaarschuwd heeft. Met mij gaat het de laatste tijd wel weer. Die pijnen in de hartstreek zijn wat minder geworden maar soms voel ik me zo duizelig. Ik kijk iedere zondag naar jullie uit, kinderen, iedere zondag denk ik, nu zullen ze hun oude moeder toch wel weer eens komen opzoeken . . .'

'Godverdomme!' schreeuwde Harold. 'Hou op!'

Petra legde de brief neer en keek hem aan. Ze had heel grote grijze ogen die verschrikkelijk ernstig konden kijken. Hij wendde altijd zijn hoofd af als ze zo keek. Hij kon het niet langer dan een halve seconde verdragen. Het was een blik, die hem aan zijn moeder deed denken, maar erger nog.

Petra glimlachte.

'Ik kan me best voorstellen dat je het niet prettig vindt', zei ze. 'Je voelt schuld, dat is het'.

'Vond jij het zo leuk om naar haar toe te gaan?' vroeg hij.

'Nee, ik ook niet. Maar het is jóuw moeder, niet de mijne'.

'Wás, bedoel je'.

'Was of is, wat maakt dat uit?'

Ze zwegen een tijdje. Er scheen een fletse avondzon, maar alles was nog nat van de regen die er die dag gevallen was. Ergens jankte een hond.

'Maar serieus, Petra', zei hij, 'je bent toch met me eens dat dit waanzin is, dat gedoe met die brieven. Dat zou betekenen dat ze nu, na haar dood, ergens in de hemel of zo, die brieven zit te schrijven en dat die gewoon met de post hier komen. Nou ja, bij god, dit is . . . dit gaat . . .'

'Het ís ook waanzin', zei ze. 'Maar hoe verklaar je het dan?'

'Nou, om te beginnen geloof ik niet in een hiernamaals, dat weet je. Dood is dood. Ten tweede geloof ik niet in bovennatuurlijke dingen. Ik verdom het om te geloven in dingen die niet wetenschappelijk verklaard kunnen worden'.

'Maar de parapsychologie dan?' waagde Petra, 'dat is toch ook een wetenschap?'

'Parapsychologie, parapsychologie...' Harold begon te stotteren van kwaadheid. 'Goed, laten we aannemen dat er zoiets bestaat. En dat er dingen zijn, die verklaard kunnen worden door... suggestie bijvoorbeeld. Stemmen of zoiets. Of weet ik wat. Maar dit is geen suggestie. Die brieven zijn er. Die zijn concreet. Ik kan ze aanraken en stukscheuren als ik wil. En dat is het nou wat me godverdorie zo kwaad maakt. Het kan niet en toch is het er. Die schriftkundige is gek, ik ga het bij een ander proberen'.

'Jezus, maak je nou niet zo kwaad', zei Petra. 'Wat een onzin om je over zoiets zo kwaad te maken'.

Harold gromde. 'Al goed, al goed', zei hij. 'Praten er niet meer over. Weet je wat, we gaan vanavond naar de stad. Ik word gek van die stilte hier'.

'Vroeger had je daar anders geen last van', zei ze. 'Hoe moet ik me dan wel niet voelen. Jij zit de hele dag al in de stad, en ik zit de hele dag hier, mijn enige afleiding is mevrouw Van den Hoek als die een kopje koffie komt drinken, maar ik kan dat mens niet meer zien'.

'Wil je soms verhuizen?' vroeg hij.

'Welnee. Ik klaag toch niet. Klaag ik soms? Als het me te erg word pak ik de bus en ga alleen naar de stad. Ik heb nog genoeg oude vriendjes daar die me wel wat afleiding kunnen bezorgen'.

'O ja?' zei hij dringend. 'O ja?'

'Ach, idioot, ik zeg toch maar wat, verdorie krijgen we nog bijna ruzie ook, allemaal door die ellendige brieven. Je hebt gelijk, verbrand ze maar'.
'Nee', zei hij, 'ik wil dit zaakje helemaal uitzoeken'.
'Ja, anders heb je geen rust, hè?'
Hij antwoordde niet, maar stond op, liep naar haar toe en legde zijn handen om haar gezicht.
'We gaan in de stad eten', zei hij. 'Hoef je niet te koken ook. Ik heb de auto nog niet in de garage gezet. Schiet op, dan gaan we direct weg. Eerst ergens een aperitiefje, dan eten, Chinees, of Frans, of Italiaans, wat je maar wilt, en dan nog iets anders. Bioscoop, of een borreltje ergens. Jij mag het zeggen'.
'Ik doe wat jij wilt', zei ze.
'En ik doe alleen wat jij wilt', antwoordde hij.
'Ach, wat lief zijn we toch', zei ze.
In de auto zei ze plotseling:
'Weet je, ik vind het eigenlijk nog steeds niet gek, die brieven van je moeder. Toen ze pas gestorven was heb ik weleens gedacht: stel je nu eens voor dat er morgen weer gewoon een brief van haar in de bus lag, net als altijd. Dat zou me niets verbaasd hebben. En nu gebeurt het, en het verbaast me eigenlijk ook niet. Ik zou het goed beschouwd veel verbazingwekkender vinden als er geen brieven meer kwamen. Want dat is toch gek, niet, als zoiets ineens ophoudt?'
'Hou op over die brieven', zei hij. 'Bederf onze stemming niet'.

De brieven bleven komen, stipt om de veertien dagen, precies zoals ze ook kwamen toen Harolds moeder nog leefde. Ze wachtten er al op, en als ze eens een dag langer wegbleven, zeiden ze tegen elkaar: 'Wat gek, er is nog geen brief van moeder'.

'Het beroerde is', zei Harold, 'dat je er met niemand over kunt praten. Iedereen zou je voor gek verklaren'.
'Misschien niet', zei ze. 'Misschien is er toch wel een wetenschappelijke verklaring voor te vinden of zoiets'.
'Doe niet zo gek. Het is iets dat eenvoudig niet kan'.
'Maar het gebeurt toch maar'.
'Ja, het kan niet en het gebeurt. Dat is nou juist het bedonderde. En ik verdom het om in bovennatuurlijke dingen en dat soort onzin te gaan geloven'.
'Ik ook', zei ze. 'Ik geloof er ook niet in. 'Maar . . .'

Het leek er een tijdje op, dat ze eraan zouden wennen, maar daarna werd het weer erger. Bij iedere brief die kwam voelde Harold zich ellendiger, het begon een obsessie te worden.
'Is het mijn schuld?' vroeg hij, 'dat er geen contact was? Ze leefde nu eenmaal volkomen buiten onze wereld. Ik heb nooit met haar kunnen praten. Als ik thuis was werd ik half gek. Haar godsdienst was alles voor haar. En haar preken, ik kon er niet tegen'.
'Misschien', zei ze, 'had je je toch wat meer aan haar moeten geven. Uiteindelijk was ze je moeder'.
'We gingen toch al om de drie zondagen', zei hij.
'Ook wel eens om de zes', zei ze. 'En alleen omdat ik je dwong. En niet langer dan één of twee uur'.
Hij zag haar teleurgestelde gezicht weer voor zich: 'Gaan jullie nu al weer weg, Harold?'
'Uiteindelijk leef jij ook in je eigen wereld', vervolgde Petra. 'Goed beschouwd ben je kei- en keihard. Alles wat buiten jouw wereldje ligt interesseert je niet, gaat je niet aan. Opofferen, jij weet niet eens wat dat is. Nog niet eens één enkele zondag kon je opofferen, voor je eigen moeder nog niet, alleen omdat je het vervelend vond en zonde van je tijd. Ik zat ook liever zo'n dag ergens

anders. Het was toch uiteindelijk erg zielig, ze zat daar zo alleen, ze had geen mens, maar daar dacht jij niet aan'.
'Ja, ja, ja, ja!' zei Harold. 'Ik vraag me soms af of jij die brieven niet schrijft, om me te pesten'.
'Doe niet zo idioot. En word niet kwaad, je wordt alleen maar kwaad omdat je je schuldig voelt. Want je weet dat ik gelijk heb. Je lijkt zo aardig en zo sympathiek, maar je bent zo hard als een bikkel. Ik vraag me zelfs af of je je eigenlijk wel voor mij interesseert'.
'Godverdomme', zei Harold, 'we hebben nog nooit zoveel ruzie gehad als sinds die rot-brieven hier komen. Ik zou er nog toe komen om te gaan verhuizen'.
'Dacht je dat ze dan niet meer kwamen?'
'Stik'.
Harold pakte de krant en begon te lezen, maar Petra liet hem niet met rust.
'Weet je, Harold?'
'Ja, wat nou weer?' blafte hij.
'Weet je, misschien zou je haar een brief terug kunnen schrijven'.
Woest frommelde hij de krant ineen tot een prop en smeet hem in een hoek van de serre.
'Wat een waanzin', zei hij, 'ik verdom het om aan die onzin mee te doen'.
'Maar misschien helpt het', zei ze. 'Misschien houdt het dan op'.
Hij gaf geen antwoord, liep naar de hoek van de serre, raapte de kranteprop op en begon hem voorzichtig weer uit elkaar te peuteren. Het was een belangwekkend artikel, waar hij aan begonnen was.
Na ruim een week aarzelen schreef hij de brief, haastig, alsof hij zich schaamde en iemand anders het zou kunnen zien. Het werd een gewone brief, zoals altijd: met ons gaat het goed, ik krijg het steeds drukker, de belastingen,

laatst zijn we nog... etc. Hij weigerde, de brief te posten. Dat deed Petra voor hem.
Vier dagen later kwam de brief terug. Er stond op: 'Retour afzender. Geadresseerde overleden'.
'Zie je nou wel?' zei Harold triomfantelijk.
Maar de volgende middag belde de directrice van het rusthuis op. Harold was niet thuis. De directrice zei:
'Gelukkig dat ik u spreek. Ik wilde mijn verontschuldigingen aanbieden voor het terugsturen van die brief. Het was wel een beetje cru, vindt u niet? Vooral als het verdriet nog zo vers is. Dat komt, die brief werd bij ons bezorgd. Ik vond het wel wat vreemd, een brief van uw man aan zijn moeder, die toch overleden is. Ik heb hem op mijn bureau laten liggen. Ik dacht, wie weet wat er is, misschien is uw man nog wat overstuur en zo, je hoort wel eens van die dingen. Ik wist eigenlijk niet goed wat ik ermee beginnen moest. Toen heeft in mijn afwezigheid mijn secretaresse, die nieuw is, de brief teruggestuurd. Ik hoop niet dat uw man...'
'O nee, absoluut niet', zei Petra. Ze vertelde niets over de brieven, die ze allemaal in een laatje van haar schrijftafel bewaarde, behalve de eerste, die Harold nog in het donkerste hoekje van zijn portefeuille had...
Het begon langzamerhand een vervelende situatie te worden. Dikwijls besloten ze, er niet meer over te praten, maar dat bleek onmogelijk. Hoe langer hoe meer ruzies werden het gevolg ervan. De brieven begonnen hun verhouding werkelijk te vergiftigen. Harold werd er tenslotte helemaal murw van en legde zich bij haar raadgevingen neer, om van de ellende af te zijn. Zo kwam hij er op een dag zelfs toe, met haar naar het rusthuis te rijden. Per slot van rekening kwamen de brieven daar vandaan.
Ze namen de drie laatste mee. Het rusthuis lag heel laag en heel modern tussen de hoge, kale winterbomen. Ha-

rold liep uiterst langzaam, als met tegenzin, het grintpad op. Hoe dichter ze bij het gebouw kwamen, des te langzamer hij ging lopen. Tenslotte stond hij bijna stil. Petra zei maar niets, ze begreep hem wel. Hij was bang, dat hij het witte haar van zijn moeder zou zien voor de ramen van de conversatiezaal, waar ze zondags altijd zat om naar hem uit te kijken. Ze was er niet.

De directrice verwachtte hen al, ze hadden een telefonische afspraak gemaakt. Ze wisten niet goed, hoe ze beginnen moesten. De vrouw liet hun koffie brengen en zondagse spritskoeken, en zat afwachtend naar hen te kijken.

'Zegt u het maar', zei ze eindelijk.

Petra begon.

'Ja, ziet u, het is iets heel geks. We krijgen namelijk nog steeds brieven van de moeder van mijn man'.

'Pardon?' vroeg de directrice.

Petra liet haar de drie brieven zien.

'Kijk', zei ze, 'dit zijn de laatste die we gehad hebben. Kijkt u maar naar het poststempel, ze zijn van hier verstuurd en het adres van het rusthuis staat erop'.

De directrice nam de brieven aan en zette haar bril op.

'Het is wel typisch uw moeders handschrift', zei ze. 'En uw moeder is, laat eens kijken, nu ongeveer zes maanden geleden gestorven. Dit is... Weet u, uw moeder was erg godsdienstig. Ik ben zelf ook godsdienstig, maar ik kan toch niet geloven dat... Ziet u, ik sta met allebei mijn benen in deze wereld. Uw moeder, houd me ten goede hoor, ik respecteer ieder mens zijn ideeën en ik wil u natuurlijk niet kwetsen, maar uw moeder kon er inderdaad weleens vreemde ideeën op na houden. Vreemde ideeën, ziet u. Zo zag ze bijvoorbeeld de duivel en de heilige geest als concrete personen, die haar 's nachts kwamen bezoeken, u weet wel, zoals mensen die zeer,

zeer godsdienstig zijn er wel meer over denken. Kijk, ziet u, we zijn hier allemaal godsdienstig, maar toch . . .'
'Juist ja', zei Harold, 'juist, maar wat denkt u hiervan?'
'Ik weet niet wat ik ervan denken moet', zei de directrice. 'Mag ik de brieven hier houden?'
'Onder één voorwaarde', zei Harold. 'Namelijk de meest strikte geheimhouding'.
'Natuurlijk, dat spreekt vanzelf'.
'Wat dacht u ermee te doen?' vroeg Petra.
'Ik weet het niet', zei ze. 'Uw moeder had hier een paar intieme vriendinnen, die ze wel eens de brieven aan uw man liet lezen, geloof ik. Ook vrouwtjes die er dezelfde ideeën op na hielden. Misschien zou dat een verklaring kunnen zijn'.
'We hebben het geval door een schriftkundige laten onderzoeken', zei Petra. 'Die zei dat het alleen maar het handschrift van mevrouw zelf kan zijn'.
'Maar misschien', zei Harold. 'Je kunt nooit weten'.
'O weet u', zei Petra opeens. 'Ik denk aan een andere mogelijkheid. Moeder schreef zoveel. Ze maakte ook afschriften van alle brieven aan jou, Harold, weet je wel, die schreef ze in een boekje. Misschien heeft ze, toen ze aan voelde komen dat ze zou sterven, wel een heleboel brieven van tevoren geschreven, die ze nu steeds door een van die vriendinnen van haar laat posten'.
'Dat zou natuurlijk een mogelijkheid zijn', zei de directrice.
'Maar', zei Harold. 'Hoe zit het dan met al die actuele dingen die erin staan, zoals dat vliegtuigongeluk toen?'
'Uiterst merkwaardig', zei de directrice. 'Het is, mag ik wel zeggen, hoogst eigenaardig. Ik heb in mijn jarenlange praktijk nog nooit van een dergelijk geval gehoord'. Ze stond met een energiek gebaar op. 'Ik zal de zaak

zo spoedig mogelijk laten onderzoeken', zei ze. 'U hoort binnen een week van me'.

De directrice van het rusthuis berichtte, dat ze de zaak nauwkeurig had onderzocht en dat de brieven onmogelijk van de bewuste vriendinnen van Harolds moeder konden zijn.
En de brieven bleven komen met een monotone regelmaat. Harold droomde: hij liep op een open veld, een weiland, achter zijn moeder aan, die met een verbazingwekkende snelheid voor hem uit holde, gekleed in een roze nachtjapon. Haar grijze haren, in twee vlechten gebonden, wapperden achter haar aan. Hij riep haar. Ze hoorde hem niet. Plotseling, toen hij haar bijna had ingehaald, verhief ze zich van de aarde en steeg langzaam ten hemel op. Lang bleef hij nog staan, met omhoog gestoken armen. Toen hij wakker werd, had hij een afschuwelijk gevoel in zijn mond. Hij was die dag niet te genieten. Steeds weer zag hij beelden voor zich uit het verleden, hij herinnerde zich hoe langer hoe meer, en het waren allemaal dingen die hij zich niet wilde herinneren: haar gezicht met het droge, witte haar, dat almaar op en neer bewoog terwijl ze zat te bidden, met gesloten ogen en voortdurend prevelende lippen, haar dode gezicht op het hoge ziekenhuisbed, de begrafenis, dingen uit zijn kindertijd, zij aan het orgel, psalmen zingend, de brieven, al die honderden brieven die ze hem geschreven had, en duizend dingen meer, het een al afschuwelijker dan het ander.
Harold werd ongenietbaar. Zijn humeur werd hoe langer hoe slechter. Zijn werk leed eronder, zijn verhouding met Petra. Tenslotte begon hij er ernstig over te denken, naar een psychiater te gaan.
'Stel je niet aan', zei Petra. 'Je bent volkomen normaal. Je moet alleen het schuldgevoel tegenover je moe-

der kwijt zien te raken. Dat zit je dwars. Het zal trouwens wel wennen op den duur, die brieven . . .'
Maar plotseling bleven de brieven weg. Toen er een hele maand zonder brief voorbij was gegaan, zeiden ze: 'Al lang geen brief van moeder gehad', en ze glimlachten. De eerste weken bleven ze nog wachten, bang dat de bekende lichtblauwe enveloppe toch weer op de vloermat zou liggen. Maar toen er na twee, drie maanden nog geen brief gekomen was, begonnen ze het te vergeten. Ze gingen met vakantie naar het zuiden. Harold maakte een zakenreis naar Madrid, en een naar Helsinki, er was een baby op komst. Een heel jaar en twee maanden zonder brief.
Een heel jaar en twee maanden en vier dagen. Toen werd het woensdag 14 oktober. Harold opende weer de deur van de serre en vroeg als gewoonlijk aan Petra:
'Nog post vandaag?'
Ze stond met haar rug naar hem toegekeerd. Hij keek over haar heen naar de tuin. Het was bijna donker. Ze had het licht niet aangestoken en hij zag de toppen van de bomen heen en weer zwiepen in de harde wind. Eindelijk draaide ze zich om.
'Ja', zei ze, 'niet veel bijzonders. Een brief van tante Emmy en een van je moeder'.
'Doe niet zo flauw', zei hij.
'Ik doe niet flauw. Kijk maar'.
Ze gaf hem de bekende lichtblauwe enveloppe met het rare ongelijkmatige schrift.
'Verdomme', zei hij.
'Verdomme', herhaalde hij. Hij wist plotseling heel zeker dat er nu geen respijt meer zou zijn. Dat de brieven hem zouden blijven achtervolgen, tot zijn dood . . .

de dolle trams

Mr. G. D. W. Bankertshuys stapte die morgen vroeg naar de tram. Het was nog donker. De straten glommen van een nachtelijke winternevel die geen nevel en geen regen was, maar iets daar tussenin. Een kil en klam vocht dat uit mikroskopisch kleine deeltjes bestond, en zich overal op vasthechtte. Mr. Bankertshuys gaf er de voorkeur aan, met de tram naar zijn kantoor te gaan. Meestal was hij er dan sneller dan met zijn auto, waarvoor hij toch geen parkeerplaats meer kon vinden. De natte kou en het dikwijls lange wachten vond hij niet al te erg. Hij was er zelfs van gaan houden.

Die morgen hoefde hij niet lang te wachten. Lijn 24 kwam aanrijden. De tram was niet vol. Hij vond zelfs nog een zitplaats en begon, zodra hij zat, zachtjes te soezen. Hij hield daarvan, zich zo gedachteloos te laten voortrijden, met open ogen maar zonder iets te zien, half-luisterend naar de slaperige stemmen van vroege arbeiders en kantoorbedienden, de geur opsnuivend van hun natte jassen. Het waren de ogenblikken waarop hij het dichtst de ideale toestand van gedachteloosheid benaderde: 's morgens vroeg in de tram, en tweemaal in de maand bij de kapper. De enige ogenblikken in zijn drukke leven, waarop hij een werkelijke relax onderging. Hij hoefde zelfs niet op te letten, waar hij uit moest stappen. Want altijd reed hij mee tot het eindpunt. Dáár stapte hij uit, liep terug over de brug, draaide zich om, om nog even naar de drukte

op het stationsplein te kijken en liep dan verder in de richting van het Damrak, waar zijn kantoor was. Hij hield van die korte wandeling.
Ook nu weer stapte hij bij het eindpunt uit en was niet weinig verbaasd toen hij merkte dat hij zich niet op het Stationsplein bevond. Hij miste de haastig lopende mensen, de trams die zacht zingend door de bochten reden, de bloemenverkoper en de krantenverkoper, de bootjes die hakkepoffend op passagiers voor de havens lagen te wachten. Hij miste dat alles en zag slechts een donker, verlaten plein met één enkele tram en slechts weinig mensen, die traag voortstapten de nog donkerder straten in.
Het Mercatorplein, herkende hij. Geërgerd wilde hij naar de tram stappen om de conducteur om rekenschap te vragen, maar de tram reed al weg. Wat een ellende, dacht hij, ben ik me daar in een verkeerde tram gestapt, dat is me nog nooit overkomen. Hoewel er bij mijn weten geen enkele tram door mijn straat rijdt die naar het Mercatorplein gaat. Maar dat is nu het probleem niet. De vraag is, hoe komen we hier zo snel mogelijk weer vandaan?
Gelukkig kwam er juist weer een tram aan. Lijn 2, Centraal Station, dacht hij automatisch. Dat is gemakkelijk, hoef ik niet over te stappen. Hij stapte in de tram, die bijna leeg was en onmiddellijk begon te rijden. Hij was niet boos meer. Eigenlijk was hij zelfs wel blij met dit kleine oponthoud, dat hem in staat stelde zijn soes-uurtje met nog een kwartier uit te breiden. De tram reed snel, bijna zonder te stoppen. En dat was ook wel weer goed, want een blik op zijn horloge vertelde hem dat het al bijna 9 uur was. Om 9 uur had hij een belangrijke bespreking. De gedachte daaraan belemmerde hem in zijn streven naar de ideale toestand van gedachteloosheid. Het begon trouwens al licht te worden, een grijs, grauw wintermorgenlicht.

Toen de tram het eindpunt bereikt had, merkte mr. Bankertshuys tot zijn ergernis dat hij al weer niet bij het Centraal Station was aangeland. De tram stond stil in een vrij smalle straat, die hij niet herkende. Aan de huizen te oordelen moest het ergens in oud-west of misschien wel in oost zijn.

Hij stapte niet uit, maar wendde zich tot de conducteur. 'Wat is dat?' vroeg hij. 'Gaan we niet naar het Centraal Station?'

'Bij mijn weten niet, meneer', zei de conducteur.

'Ja maar dat is toch . . . Dit is toch lijn 2 . . . Die behoort toch . . .'

'Allemaal best mogelijk, meneer', zei de conducteur, 'maar stapt u nu alstublieft gauw uit, want we moeten weer verder'.

'Ja maar vertelt u me dan tenminste hoe ik . . .'

'Dat zoekt u zelf maar uit, meneer', zei de conducteur. 'Daar hebben wij geen tijd voor'.

Hij drukte op een knopje, ten teken dat de bestuurder de tram weer in beweging kon zetten, en mr. Bankertshuys stapte uit, snel maar onder protest.

Hij was nu oprecht boos. Dit is geen werk, mompelde hij. Ik zal mijn beklag indienen. Alsof we al niet genoeg moeten betalen voor die ellendige tram. En dan nog zo'n onbeschofte vlegel van een conducteur. Dat personeel kent tegenwoordig ook geen manieren meer. Ze doen maar. Dit is absoluut het toppunt. Dit is . . .

Hij keek op zijn horloge. Vijf minuten over negen. Een taxi nemen, dat was het enige. Maar waar was hier ergens een taxistandplaats? In dergelijke buurten waren die dun gezaaid.

Hij keek om zich heen. Een lange, rechte straat met eendere, grauw-bruine huizen. Een paar kinderen die naar school liepen en tegen vuilnisbakken aanschopten. Een

handkar. Verder was er niets te zien. Geen auto, geen taxi, geen tram.
Mr. Bankertshuys besloot, verder te lopen tot hij in een wat drukkere buurt kwam. Hij keek naar de namen van de straten: Van Gelyndenstraat, nooit van gehoord. Derde Weesperkarspelsedwarsstraat, volkomen onbekend. Vanzoutemeerwindenstraat, vreemde naam. Vierwindskinderenstraat, Verminnewindenstraat, Lievemoederegoedestraat, hoe langer hoe gekker. Tweede Vermandekanderedwarsstraat, Gelieveluydelovigenstraat, Mr. G. D. J. Bankertshuysstraat. Hè, wat gek. Hij bleef staan, keek nog eens. Ja, het stond er. Duidelijk. Mr. G. D. J. Bankertshuysstraat. Een oud naambordje, roestig al aan de hoeken. Hoogst eigenaardig. Mr. G. D. J. Bankertshuysstraat. Saaie straat overigens, op de hoek een melkwinkel, op de andere hoek een handel in grafzerken, daarnaast een uitdragerij. Verder huizen, huizen, grauwe huizen, en vuilnisbakken. Wat merkwaardig. Op kantoor gauw aan de anderen vertellen. En aan Thea. Hij keek nog eens: Mr. G. D. J. Bankertshuysstraat, hoe vreemd. Hij haalde zijn schouders op, glimlachte en liep verder, heel wat opgewekter nu. Er kwam een klein zeshoekig plein, en daarna volgde een hoofdstraat. Ook daar was geen taxi te zien. Geen enkele auto zelfs. Ik had best de auto kunnen nemen, dacht mr. G. D. J. Bankertshuys. Als ik geweten had dat het zo stil was. Enfin, dan maar een tram.
Trams reden er overigens genoeg. Lijn 16 raasde voorbij, op de voet gevolgd door lijn 3, lijn 7, lijn 24, lijn 12, lijn 1 en lijn 33. Hé, dacht hij. Lijn 33. Nooit van gehoord. Zeker een nieuwe lijn.
Hij liep naar de halte. Nog steeds raasden de trams langs, de een na de ander. Er stond niemand op de vluchtheuvel. Zeker ergens een ongeluk gebeurd, dacht hij. Ik zal lijn

24 nemen. Daar ben ik de dag mee begonnen. Als die me nu niet naar het CS brengt, dan . . .

Lijn 17 reed langs, lijn 15, lijn 4, lijn 9, lijn 28. Daar kwam lijn 24 aan. Hij stak zijn hand op. De tram stopte, de deuren gingen open en sloten zich onmiddellijk achter hem. Hij liet zijn kaart zien.

'Die is niet meer geldig, meneer', zei de conducteur, terwijl hij op zijn horloge keek. 'Het is al lang 9 uur geweest'.

Mr. Bankerthuys stond op het punt kwaad te worden. Het ging hem niet om de 35 cent die hij nu zou moeten betalen, maar om het principe. Per slot van rekening was het niet zijn schuld, dat hij zo laat was, maar de schuld van die vervloekte trams.

'Hoor eens', zei hij. 'Ik ben vanmorgen vroeg genoeg van huis gegaan, maar door al dat gedoe met die trams . . .'

'Luistert u nou eens goed, meneer', zei de conducteur. 'Daar hebben wij niks mee te maken. D'r kan van alles gebeuren, d'r kan een ongeluk gebeuren, het kan zijn dat de mensen een uur of langer op de volgende tram moeten wachten als ze een overstappie hebben, maar daar hebben wij allemaal niks mee te maken, dat valt zogezegd buiten onze competitie, daar zijn wij niet aansprakelijk voor, als u begrijpt wat ik bedoel'.

'Ja, ja', zei mr. Bankertshuys, die geen zin had om verder te discussiëren. 'Geeft u me nu maar een kaart. En alles goed en wel, als deze dan tenminste maar naar het Centraal Station gaat'.

'Meneer, lijn 24 gaat altijd naar het Centraal Station, dat kan een kind u vertellen, maar als hij daar om een of andere reden buiten onze schuld niet aankomt, dan zijn wij daar alweer niet aansprakelijk voor, als u begrijpt wat ik bedoel'.

'Ja, ja, al goed, laat maar zitten', zei mr. Bankertshuys. Hij ging dicht bij de uitgang zitten. Het was bijna half tien. Stom, dacht hij, ik had eerst op moeten bellen. Kan ik altijd direct nog doen, nu ja, dan is het de moeite niet meer. Er zaten nog enkele passagiers in de tram, een lange magere man zonder overjas, met een koffer, een oud vrouwtje, een soldaat, een schoolkind. De tram stopte.

'Eindpunt, allemaal uitstappen', riep de conducteur.

Mr. Bankertshuys keek uit het beslagen raam en zag een grote grijze, nevelige vlakte met aan de rand nieuwe huizen en hier en daar een torenflat in aanbouw. Hij stond moeilijk op en liep naar de conducteur.

'Ja maar, ja maar. . .' zei hij. 'Dit is toch, dit is toch. . .' Hij begon te stotteren en kon van woede niet meer uit zijn woorden komen.

'Meneer, u weet wat ik u gezegd heb, als we niet aankomen zijn wij nergens aansprakelijk voor. En stapt u nu maar gauw uit want we moeten weer rijden'.

'Dit is, dit is . . .' stotterde de heer Bankertshuys, terwijl hij uitstapte. Hij draaide zich nog eenmaal om en riep: 'Ik zal mijn beklag indienen! Ik heb uw nummer genoteerd!'

Hij keek rond naar de andere passagiers, maakte plannen een gezamenlijk protest in te dienen, een collectieve actie te beginnen, iets te DOEN! Maar ze waren verdwenen. Daar helemaal in de verte liepen ze, over de lange, rechte weg, de magere man met het koffertje, de soldaat, de oude vrouw, het schoolkind, op weg naar de lege grijze horizon, naar het niets, naar Haarlem misschien wel.

De tram was ook weggereden, zonder dat hij het gemerkt had. Maar er kwam al weer een nieuwe aan. Lijn 39. Mr. Bankertshuys vroeg zich af wat hij beginnen moest. Hij was een stipt mens. Nog nooit was hij te laat op een

afspraak verschenen en hij duldde ook niet dat de mensen hem lieten wachten. Hier was hij zelf in gebreke, zonder dat hij er iets aan doen kon. Er was geen telefooncel, geen café, geen taxi. Alleen maar, zover als het oog reikte, een lange, rechte klinkerweg, die glom van de motregen, en twee rijen magere, kale hoompjes, twee rijen eendere huizen, huizen in aanbouw, steigers, hopen stenen, skeletten van hoge flats. Amsterdam lag heel ver. Er viel hem niets anders te doen dan in lijn 39 te stappen.
'Waar gaat u naar toe?' vroeg hij de conducteur.
'Waar God het wil, meneer', zei de man.
'Wat is dat voor onzin?' vroeg hij. 'U weet toch wel waar u heen gaat? Ik moet dringend naar het Centraal Station of desnoods naar een straat waar ik een taxi kan nemen'.
'Meneer, we zullen ons best doen', zei de conducteur. 'Maar beloven kunnen we niets'.
Mopperend ging hij zitten en keek rond naar mensen met wie hij een gezamenlijke protestactie tegen het Gemeente Vervoerbedrijf op touw kon zetten, maar er zat niemand in de tram. Verdraaid, dacht hij, ik word nu toch wel zo verschrikkelijk kwaad. Kon ik het maar aan iemand kwijt. Met die conducteurs valt niet te praten.
Hij keek naar buiten. Ze waren weer in het bewoonde gedeelte aangekomen. Opnieuw viel het hem op dat er geen verkeer was. Alleen maar trams, trams, trams, lange rijen blauwe en grijze trams. Hij stond op en liep naar voren. Dacht: misschien valt er met de bestuurder te praten. Wie weet, voor een goede sigaar . . .
De bestuurder zat rustig op zijn stoeltje en rookte een sigaar. Hij had het hoofd enigszins naar beneden gebogen. Toen mr. Bankertshuys goed keek, zag hij dat de man een boek zat te lezen. Hij tikte de bestuurder op zijn schouder.

De man keek op en wees naar het bordje: Verboden de bestuurder af te leiden. Toen ging hij verder met lezen, alsof er niets aan de hand was. De tram reed over een kruispunt, snelde dwars tussen twee van links en rechts aanstormende trams door, sloeg rechtsaf, een smallere straat in, reed om een plein ...

Opnieuw tikte mr. Bankertshuys de bestuurder op zijn schouder.

De man keek verstoord op. 'Meneer, ziet u niet dat ik zit te lezen? U stoort me'.

Beledigd draaide mr. Bankertshuys zich om en liep terug naar zijn zitplaats. Ergens in hem gromde de woede, alleen maar getemperd door een gevoel van machteloosheid, van vage angst zelfs. Dit alles was volkomen nieuw voor hem. De oorlogsjaren buiten beschouwing gelaten had tot nu toe altijd alles hem gehoorzaamd. Alles en iedereen. Zijn ondergeschikten deden wat hij hun opdroeg, zijn zaken liepen precies zoals hij het wilde, zijn scheerapparaat begon te zoemen zodra hij de stekker in het stopcontact deed, de motor van zijn auto sloeg aan zodra hij het contactsleuteltje omdraaide, de kelners brachten hem prompt wat hij besteld had, de vliegtuigen voor zijn zakenreizen vertrokken stipt op tijd, nooit weigerde de telefoon en de trams brachten hem, waar hij wezen moest. En nu ... het leek waarachtig wel of ze tegen hem in opstand gekomen waren. Had dan verder niemand anders daar last van? Waarom deed niemand iets? Waarom protesteerde niemand? Het hele zakenleven van de stad moest op die manier volkomen in de war gelopen zijn. Hij kon toch niet de enige wezen, die er de dupe van was? Dit alles was te gek om los te lopen. Dit is ... dit is ... dit is ... stotterde hij in zich zelf. En hij begon zich met angst in het hart af te vragen hoe de rest van de dag zou verlopen. De tram stopte. Hij stond op om naar de uitgang te lopen,

maar het voertuig reed alweer. Woedend drukte hij, zonder resultaat, op het knopje, toen hij zag dat er iemand was ingestapt. Een meisje. Een jaar of twintig, plastic regenjas over de wintermantel, vrij klein, niet knap maar ook niet lelijk, beetje kleurloos type, kennelijk een kantoormeisje, typiste of iets dergelijks. Ze stond een beetje hulpeloos met de conducteur te praten. 'Damrak', hoorde hij haar op vragende toon zeggen.

Hij liep erheen, blij een medeslachtoffer gevonden te hebben.

'Kan ik u misschien helpen, juffrouw?'

Ze keek hem oprecht dankbaar aan.

'Ik weet het niet', zei ze. 'Ik moet naar het Damrak en deze conducteur zegt dat hij niet weet of hij daar komt. Dat vind ik vreemd'.

'Dat *is* ook vreemd', zei de heer Bankertshuys.

'Ziet u', zei het meisje, 'ik ben de hele morgen al aan het zoeken. Ik ben hier vreemd. Ik heb zeker al in tien trams gezeten en niemand kan me naar het Damrak brengen. En een taxi zie ik ook nergens. Ik weet echt niet . . .'

'Hoort u eens, juffrouw', zei mr. G. D. J. Bankertshuys ernstig. 'Ik verkeer in precies dezelfde omstandigheden als u, met dit verschil, dat ik van hier ben en dus wel degelijk de weg weet. Ik weet niet wat er vandaag met de gemeentetram aan de hand is', hij keek hierbij de conducteur streng en beschuldigend aan, 'maar ik kan u verzekeren dat dit niet de normale toestand is', voegde hij eraan toe, om zijn stad niet al te zeer in een kwaad daglicht te stellen. Hoe dan ook, ik zou u willen voorstellen om direct uit te stappen, en een ander middel van vervoer te zoeken. U kunt op mijn hulp rekenen. Aan de andere kant hoop ik dat u mij zult willen steunen in mijn pogingen, een fel protest in te dienen bij het Gemeente

Vervoerbedrijf tegen de schandelijke behandeling die het zijn betalende passagiers doet ondergaan. Conducteur, wilt u ons nu de volgende halte geven?'

'We zijn al bij het eindpunt, meneer', zei de conducteur opgewekt. De deuren klapten open.

Mr. Bankertshuys stapte uit, gevolgd door het meisje. Besluiteloos stonden ze enige tijd op de vluchtheuvel. Lange grijze trams flitsten langs hen heen, zo snel dat het nauwelijks mogelijk was de lijnnummers te onderscheiden. De nevel of motregen, of wat het ook was, had opgehouden. Een koude wind begon te waaien, die de straten snel opdroogde, maar de lucht bleef grijs.

'Wat nu?' vroeg het meisje.

'Ja, wat nu?' vroeg mr. G. D. J. Bankertshuys, verwonderd over zichzelf. Tot nu toe had hij immers altijd onmiddellijk geweten wat hem, in welke situatie ook, te doen stond. Maar dit was een situatie, waar hij niet op gerekend had. Hij keek om zich heen. De straat, waarin ze stonden, leek enigszins op de Overtoom, maar enkele details, een nieuw gebouw hier, een oud, vervallen huis met trapgevel daar, klopten toch niet helemaal. Wat de verschillen verder precies waren, kon de heer Bankertshuys niet onderscheiden. Ze waren er, dat was alles wat hij wist. Maar hij moest iets zeggen, iets besluiten, iets doen. Het meisje verwachtte dat van hem. Ze was hem voor.

'We kunnen het misschien maar het beste van de vrolijke kant bekijken', zei ze.

'Ja, ja', zei mr. Bankertshuys. 'Ja, ja. U hebt natuurlijk volkomen gelijk, juffrouw, maar daarbij moeten we toch het zakelijk aspect niet uit het oog verliezen. Het punt waar het om gaat is dat zowel u als ik zo snel mogelijk het Damrak moeten zien te bereiken. Onder normale omstandigheden zou dit nauwelijks enig probleem opleveren, maar

vandaag zijn de omstandigheden helaas van dien aard, dat, enfin, dat . . .'

Mr. Bankertshuys kreeg plotseling een onbehaaglijk gevoel over zich, alsof hij in de ruimte stond te praten. Hij keek het meisje aan. Ze keek met grote, verwachtingsvolle ogen naar hem op, alsof ze van hem de oplossing van alle moeilijkheden verwachtte. Maar, leek het ook niet alsof er tegelijkertijd een nauwelijks merkbaar ironisch glimlachje om haar lippen speelde?

'Hm', zei mr. Bankertshuys. 'Hm. Het beste, juffrouw, lijkt me dat we eerst met het meest urgente beginnen, en dat is in mijn geval: de zaak opbellen. Als ik me niet vergis, zie ik daar op de hoek een café dat ongetwijfeld wel over een telefoon beschikken zal. Als u er geen bezwaar tegen hebt, zou ik u willen voorstellen om . . .'

'Natuurlijk', zei het meisje.

Ze staken over naar het trottoir, juist voor een aanstormende tram, en liepen in de richting van het café. Soms voelde mr. Bankertshuys de arm van het meisje tegen de zijne aankomen. Een compromitterende situatie, dacht hij. Goed dat niemand me ziet. Hoe zou ik het aan Thea uit moeten leggen?

Toch voelde hij zich aanmerkelijk beter dan eerder op de morgen. Hij was blij, niet meer alleen te zijn. Iemand bij zich te hebben met wie hij niet alleen zijn ergernis en zijn moeilijkheden kon delen, maar tegenover wie hij ook handelend, organiserend, arrangerend kon optreden.

In het café sloeg een behaaglijke warmte hen tegemoet.

'Ik mag u zeker wel eerst iets aanbieden?' vroeg mr. Bankertshuys.

'Nou, als ik u niet ontrief', zei het meisje. 'Dan wel graag een kopje koffie als het kan'.

'Wat mag het wezen, meneer?' vroeg de kelner die van achter de bar tevoorschijn kwam.

'Twee koffie graag', zei mr. Bankertshuys. 'En, eh... hebt u hier telefoon?'
'Zeker meneer, daar achterin bij de kapstok. Eén dubbeltje moet erin. U gaat uw gang maar, hoor'.
Vriendelijke mensen hier, dacht mr. Bankertshuys. Heel wat anders dan die employés van de tram.
Ze zaten aan een tafeltje bij het raam, met een Perzisch kleedje, een zware glazen asbak, een schemerlampje en een vaasje rode plastic tulpen erop. Een knus hoekje. Een grote zonde op een doordeweekse dag, waarop zoveel werk wachtte. Toch kon de heer Bankertshuys het zichzelf niet verhinderen, dat hij zich behaaglijk begon te voelen. Er was verder niemand in het café, gelukkig maar. Voor de grote oliekachel lag een poes te slapen. Een radio gaf met een discreet volume de reclameboodschappen van radio Veronica door.
'Het is hier eigenlijk best gezellig, vindt u niet?' vroeg het meisje. Ze had haar regenjas en haar winterjas uitgetrokken en droeg een vrij strak zittend, grijs mantelpak.
'Ja, inderdaad, ja', zei mr. Bankertshuys. 'Ik moet toegeven, dat...' Hij keek op zijn horloge. Het was 10 uur 35. Dat telefoontje kan wel even wachten, dacht hij, ik ben nu toch al te laat. Plotseling realiseerde hij zich, dat hij zich nog niet eens aan het meisje had voorgesteld en hier dus met een volslagen onbekende in een vreemd café zat. Onder normale omstandigheden zou hem dit nooit overkomen zijn.
'Misschien', zei hij, 'wordt het tijd dat we ons nu eens aan elkaar voorstellen. Mijn naam is Bankertshuys, mr. G. D. J.', en terwijl hij dat zei, dacht hij weer aan de straat die naar hem genoemd was en hij stond bijna op het punt, dat erbij te vertellen maar hield zich nog juist op tijd in.
'Hoe maakt u het?' vroeg het meisje belangstellend. 'Neemt

u me niet kwalijk, ik had er helemaal niet aan gedacht. Ik heet Van Geelen, Annemarie van Geelen'.
'Van Geelen, Van Geelen, bekende naam', zei mr. Bankertshuys. 'Van Geelen, Van Geelen . . .' Hij nam zijn zakagenda en begon erin te bladeren, schudde toen zijn hoofd.
'Ik ben alleen bang', zei het meisje, 'dat ik nu mijn baan niet krijg'.
'Hoe dat zo?' vroeg mr. Bankertshuys.
'Nou, ziet u', zei het meisje, 'ik was hier vanmorgen gekomen om te solliciteren. Ik was expres heel vroeg weggegaan, uit Amersfoort. Het leek me wel een leuke baan. Maar ik moest er om tien uur zijn en het is nu al . . .' ze keek op haar horloge '. . . tien over half elf'.
'Solliciteren?' vroeg mr. Bankertshuys verbaasd. 'Nu weet ik waarom uw naam me zo bekend voorkwam. Maar dat zou al te toevallig zijn. Er zou namelijk vanmorgen om 10 uur een sollicitante bij me komen, ene juffrouw Van Geelen, ja, uit Amersfoort'.
'Nee, hoe bestaat het?' riep het meisje enthousiast. 'Dan bent u mr. Bankertshuys van Bankertshuys en Vannegenen? Neemt u me niet kwalijk, ik had daarnet uw naam niet goed verstaan. Maar wat ongelófelijk toevallig is dat nu!' Het meisje was helemaal geestdriftig geworden en sprong bijna op van haar stoel.
'Inderdaad, ja', zei mr. G. D. J. Bankertshuys. 'We mogen wel zeggen dat dit een merkwaardige samenloop van omstandigheden is. Beiden het slachtoffer van een vreemde verkeerssituatie, het is . . .'
Het meisje begon in haar koffie te roeren.
'Ik ben zo blij, ziet u', zei ze, 'want anders had u voor niets op me zitten wachten en dan zou ik die baan zeker niet gekregen hebben'.
'Tja, tja', zei mr. Bankertshuys. Hij keek op het meisje neer, zag de kruin van haar iets gebogen, blonde hoofd.

Het was prettig, op iemand neer te kijken. Ze zat er zo klein, zo hulpeloos, zo beschermingbehoevend bij. Meisje uit een kleine provincieplaats, misschien wel voor het eerst in de grote stad. Alleen, verdwaald. Maar plotseling, zonder aanwijsbare reden, herinnerde hij zich weer wat hij die nacht gedroomd had, een droom, of liever twee dromen, die hij zich 's morgens bij het wakker worden vergeefs weer had trachten te herinneren. Hij was te laat gekomen op school. Iedereen was al binnen. Hij wist niet meer waar zijn klas was. Er waren gangen, vele gangen en deuren, vele deuren. Hij wist niet, welke deur hij openen moest. Hij durfde geen enkele deur te openen. Hij was bang. Toen moest hij een krant gaan kopen voor zijn vader, in de kiosk op de hoek. Hij liep erheen, maar de kiosk kwam niet dichterbij. Hoe meer hij liep, hoe verder de kiosk terugweek. Toen was er iets anders gekomen, iets dat hij zich niet herinneren kon. Hij wist alleen nog dat het ook vervelend was.

'Tja, tja', zei hij weer, maar op een andere toon nu. 'Enfin, nu u hier toch bent...' Hij keek op zijn horloge. 'Mijn programma is toch al volledig in de war geschopt door die vervloekte trams. Neemt u me niet kwalijk dat ik me even liet gaan, maar ik begon weer kwaad te worden en dan kan ik me nauwelijks beheersen. Weet u wat we doen zullen, juffrouw?'

'Nee', zei het meisje aarzelend.

'We zullen morgen via een advertentie in alle grote bladen contact zoeken met allen die ernstig door de verwarring van vanmorgen zijn gedupeerd. Alleen kan men weinig beginnen, maar door een collectieve actie is het misschien mogelijk, iets te bereiken in de vorm van een schadevergoeding, ook al zou die slechts symbolisch zijn. Het vervelende is dat maar zeer weinig belangrijke mensen van de tram gebruik maken. De meesten zijn employés, die

het misschien niet eens erg vinden eens een morgen niet op kantoor of fabriek te verschijnen. Maar goed, we zullen het daar nog wel over hebben. Waar begon ik ook weer mee? O ja, nu u hier toch bent, juffrouw Van Geelen, zou ik zeggen... het is hier rustig, we kunnen evengoed hier alles bespreken wat we in verband met uw sollicitatie te zeggen hebben. Maar eerst...' mr. G. D. J. Bankertshuys consulteerde opnieuw zijn horloge, 'maar eerst wil ik nu toch wel even mijn zaak opbellen. U wilt me wel een ogenblik verontschuldigen?'

Hij stond op en liep naar de telefoon, nadat hij zich er eerst van vergewist had of hij voldoende dubbeltjes in zijn portemonnaie had. Ik zal maar zeggen dat ik een ernstig oponthoud heb gehad, dacht hij, terwijl hij het nummer draaide. Mr. Geurts zal trouwens wel weg zijn. Vervelend, ik zal een nieuwe afspraak moeten maken en mijn tijd is toch al zo bezet.

'Ja hallo, met Bankertshuys', zei hij, 'mag ik mijn secretaresse even?'

'Meneer, wij hebben hier geen secretaresse', zei een boze stem. 'U spreekt met mevrouw Van Swinderen'.

'O neemt u me niet kwalijk', zei hij, maar de verbinding was al verbroken. Hij stopte een nieuw dubbeltje in de gleuf en draaide voorzichtig het nummer: 732941. Er was geen vergissing mogelijk.

De hoorn werd direct opgenomen.

'Goedemorgen, u spreekt met autoverhuurbedrijf 2de Jan Steen', zei een vriendelijke stem.

'Neemt u me niet kwalijk, dan ben ik verkeerd verbonden', zei mr. Bankertshuys.

'Geeft niet hoor', zei de stem, 'dat kan de beste overkomen'.

Mr. Bankertshuys bleef een ogenblik met de hoorn in zijn hand staan. Ik begrijp het niet, ik heb toch goed

gedraaid, dacht hij. Nog eens proberen. Uiterst langzaam en nadrukkelijk, nummer voor nummer, draaide hij: 7 3 2 9 4 1. Deze keer kreeg hij de Gemeente Reinigingsdienst. Woedend legde hij de hoorn op het toestel en liep naar de kelner, die het ochtendblad zat te spellen.
'Wat is er toch met die telefoon aan de hand?' vroeg hij geërgerd. 'Dat toestel deugt niet'.
'Niets meneer', zei de kelner. 'Zonet deed hij het nog goed. Moeilijkheden?'
'Wel, ik probeer al drie keer mijn eigen kantoor op te bellen, maar ik krijg steeds een ander nummer'.
'Weet u wel zeker dat u het goede nummer gedraaid hebt, meneer?'
'Ja waarachtig wel', zei mr. Bankertshuys.
'Nou, dan zullen we de storingsdienst eens bellen, meneer, of die er iets van weten'.
De kelner stond op en liep naar de telefoon. Hij draaide een nummer, en er kwam een verbaasde uitdrukking op zijn gezicht.
'U hebt gelijk, meneer', zei de kelner. 'Ik bel de storingsdienst en ik krijg het weerbericht. Dat is gek'.
'Ja, dat is zeker gek', zei mr. Bankertshuys boos. 'Alles is al in de war vanmorgen. Eerst de tram, en nu de telefoon ook al'.
'Ja, die trams, dat is me de laatste tijd ook een rotzooitje, meneer', zei de kelner. 'Ze laten je steeds meer betalen en service ho maar'.
'Zeg dat wel', zei mr. Bankertshuys. 'Maar ik moet dringend bellen, hoe moet dat nu?'
De kelner krabde zich achter zijn hoofd. 'Ik zal mijn collega eens bellen, meneer, een paar straten verder. Eens kijken of het bij hem ook zo is'.
Hij draaide het nummer, bromde een 'O, neem me niet kwalijk alstublieft' en schudde zijn hoofd.

'Nee, ook niks', zei hij. 'Ik krijg een of ander woedend mens, ene mevrouw Van Wemeldingen. Dat is me nou ook wat'.

'Het zijn kennelijk de gemeentediensten, die in de war zijn', zei mr. Bankertshuys. 'Het Gemeente Vervoerbedrijf, de Plaatselijke Telefoondienst. . .'

'Als het met alle gemeentediensten zo is, meneer, dan komt er misschien wel bier uit de waterkraan, je kunt nooit weten', grapte de kelner.

Mr. Bankertshuys lachte niet; hij liep geërgerd terug naar zijn tafeltje. Het meisje zat er nog. Ze had haar koffie opgedronken en zat stil voor zich uit te kijken. Een representatieve verschijning, dacht mr. G. D. J. Bankertshuys. En misschien wel een goede kracht. Toch oppassen. Op de rand van haar kopje zat een veeg lippenstift, die mr. Bankertshuys gedurende heel korte tijd een zondig gevoel bezorgde. Een opwindend, prettig-zondig gevoel, dat hij met kracht onderdrukte.

Hij schraapte zijn keel, haalde een pakje sigaretten tevoorschijn en bood het meisje er een aan. Om haar op haar gemak te stellen, dacht hij, hoewel dat nauwelijks nodig was. Ze accepteerde.

'Zelf rook ik niet', zei hij, en wachtte even. Toen schraapte hij opnieuw zijn keel. Het was toch wat moeilijker dan hij gedacht had, de omgeving, het Perzische kleedje, de plastic tulpen, dit alles werkte niet mee om het onderhoud het zuiver zakelijke karakter te geven, dat hij gewenst had. De juiste afstand ontbrak. Hij bevond zich niet op de juiste hoogte, het was alsof hij een paar trapjes omlaag gekomen was.

'Juist, juffrouw, hm, Van Geelen. De moeilijkheden stapelen zich op. Ik heb zojuist tevergeefs geprobeerd mijn kantoor aan de lijn te krijgen. Het blijkt dat nu ook het telefoonverkeer volledig in de war is'.

'Maar dat is vreselijk', zei het meisje. 'Misschien is het wel een soort staking', opperde ze.
'Dat is helemaal niet onmogelijk', beaamde mr. G. D. J. 'Een absurde staking, waarin de arbeiders niet het werk neerleggen, maar opzettelijk alles verkeerd laten lopen. Hoewel het ochtendblad noch de radio hier vanmorgen iets over vermeldden. Enfin, ter zake. Ik zou zeggen, juffrouw Van Geelen, laten we dit ogenblik althans nuttig gebruiken. Misschien dat straks de dingen zich vanzelf weer geregeld hebben. U kwam dus, meen ik, bij mij solliciteren naar de betrekking van secretaresse?'
'Inderdaad, ja'.
'Juist, ja. Uw opleiding, kunt u me daar iets van vertellen?'
'Vijfjarige HBS, Nederlandse en Engelse handelscorrespondentie, en stenotypen'.
'Uitstekend. En, als ik zo indiscreet mag zijn, uw leeftijd?'
'Drieëntwintig jaar, mijnheer Bankertshuys'.
'Vorige werkkring?'
'Bij Roggeveen en Roggeveen, in Utrecht'.
'Nooit eerder op een advocatenkantoor gewerkt?'
'Neen, mijnheer Bankertshuys'.
'Hm', zei mr. Bankertshuys, 'dat kan natuurlijk zijn bezwaren hebben. Wij zouden u in elk geval een tijdje in moeten werken. U begrijpt wel, juffrouw Van Geelen, dat het werk op een kantoor als het onze in eerste instantie een uiterste discretie vereist. Daarbij gevoegd een zeer grote mate van accuratesse en ... hm ... enfin ... u begrijpt wel dat ... hm ... uiteraard ...'
Mr. Bankertshuys verlangde plotseling naar een sigaret, hoewel hij al in geen drie jaar gerookt had. Zijn hand maakte een onwillekeurige beweging in de richting van het pakje, stopte nog juist bijtijds. Zijn vingertoppen krabden

over de korte, ruwe haartjes van het namaak-Perzische kleedje. De rode tulpen hinderden hem mateloos.
'Ja, mijnheer Bankertshuys?' vroeg het meisje, en ze keek vol verwachting naar hem op.
'Ja, juist ja', zei mr. G. D. J. 'Enfin, om kort te gaan, het lijkt me, gezien de gegeven omstandigheden, het beste dat we u twee maanden op proef nemen. U kunt in die tijd dan ingewerkt worden door mijn tegenwoordige secretaresse, die ons kantoor over een of twee maanden verlaat in verband met haar huwelijksplannen. Een andere, zeker niet minder belangrijke kwestie is: wat had u zich als salaris gedacht, juffrouw Van Geelen?'
'Ik weet het niet', zei het meisje. 'In mijn vorige baan verdiende ik 400 gulden in de maand'.
'Zo zo', zei mr. Bankertshuys. 'Dat is niet mis. Waarom wilde u daar eigenlijk weg, als ik zo vrij mag zijn?'
'Ik las uw advertentie en ik vond het leuk, in Amsterdam te werken'.
'Kunt u me een getuigschrift van uw firma tonen?'
'Dat kan ik niet', zei het meisje, 'want ik heb mijn ontslag nog niet genomen'.
'Wanneer dacht u bij ons te kunnen beginnen?'
'Begin volgende maand'.
'Juist ja', zei mr. Bankertshuys. 'Nu, kijkt u eens hier, juffrouw Van Geelen. Ik had zo gedacht dat een salaris van *f* 400,— gedurende de twee proefmaanden, en een verhoging van *f* 25,— daarna, plus een vergoeding van de reiskosten, wel redelijk zal zijn. Natuurlijk moet ik hierover ook nog overleg plegen met mijn collega. Het beste zou zijn dat u toch nog even op ons kantoor langs komt, hoewel, laat eens kijken . . .'
De heer Bankertshuys consulteerde zijn horloge en vervolgens zijn zakagenda.
'Hm', zei hij. De rode tulpen stoorden hem nog steeds,

maar meer nog hinderden hem het witte kopje met de rode veeg lippenstift en de arbeidsvitaminen, die de kelner nu, weliswaar zacht en beleefd, maar toch duidelijk hoorbaar, door het café liet klinken. Dit is toch niet de geschikte omgeving, dacht hij. Het ergste is, dat men zich geen juist oordeel kan vellen over de sollicitant in kwestie. Het is iets anders, om met een zakenrelatie in, laten we zeggen, 'Polen' of 'Americain' te lunchen, maar een sollicitante...

'Zo, juffrouw Van Geelen', zei hij, 'ik geloof dat ons onderhoud hiermee wel afgelopen is'.

Hij verwachtte, dat het meisje op zou staan, maar ze bleef zitten en keek hem strak aan met haar grote ogen, waarvan hij niet kon zeggen of ze nu grijs, blauw of groen waren. De heer Bankertshuys voelde zich niet op zijn gemak.

'Ja', zei het meisje. 'Ik ben blij dat ik bij u op proef mag komen werken'.

'Dat doet me genoegen', zei mr. Bankertshuys. Het meisje bleef zitten. Hij voelde zich hoe langer hoe minder op zijn gemak. Ze hadden elkaar niets meer te zeggen. Het was waar, wáár moest ze heen? En waar moest hij zelf heen?

'We zullen eens kijken', zei hij, 'of de situatie buiten al weer normaal geworden is'.

Hij stond op, liep naar de deur en schoof het gordijn opzij. Een lange grijze tram raasde voorbij, gevolgd door een tweede, een derde. Toen kwam er een oude blauwe tram, die wat langzamer reed, en waarvan hij het nummer kon onderscheiden. Lijn 248, las hij. De blauwe tram werd weer gevolgd door een grijze, die, doordat de blauwe tram er vlak voor reed, niet zo hard kon gaan. Het was tram 24, weldra gevolgd door lijn 12, lijn 96, lijn 17 en lijn 2847. Hierna begonnen de trams weer harder te rijden,

zodat hij de nummers niet goed meer onderscheiden kon. Hij liep terug naar het tafeltje, maar ging niet zitten.
'Het ziet er naar uit, dat de situatie nog dezelfde is', zei hij. 'De vreemdste tramnummers rijden zonder stoppen voorbij en taxi's of auto's zijn niet te bekennen'.
Nog terwijl hij sprak liep hij naar de kelner om af te rekenen.
'De dame heeft al afgerekend, meneer', zei de kelner.
Hij draaide zich om: 'Maar juffrouw Van Geelen, dat had u niet . . .'
Ze was opgestaan en had haar wintermantel en de plastic regenjas al aangetrokken. Vreemd, daarnet had ze zo klein geleken, hij wist zeker dat haar hoofd nauwelijks tot zijn schouders reikte. En nu bleek ze groter te zijn dan hijzelf, hij moest zelfs naar haar opkijken. En die bril, had ze die daarstraks ook al op?
'Juffrouw Van Geelen', protesteerde hij, 'u . . .'
Ze wenkte naar de deur.
'Kom, Bankertshuysje', zei ze. 'Kom . . .'
Hij deed een stap in haar richting.
'Maar juffrouw Van Geelen . . .'
'Kom, Gerard Diederik Jan, kom . . .'
Ze liep naar de deur en hij volgde haar onwillekeurig. Ze stond voor hem, deed een stapje terug om de deur voor hem open te maken. Hij merkte, dat zijn hoofd nog niet tot de schouders van haar plastic regenjas reikte. Hij wilde protesteren, maar kon niets uitbrengen. Hij volgde haar naar buiten. Keek, welke richting ze nam, maar zag haar niet meer. Verwilderd keek hij om zich heen. Ze was verdwenen.
Ook was het begonnen te misten. Een dikke grijze nevel vulde de straat, zo dicht, dat hij de huizen aan de overkant niet meer kon onderscheiden. De trams gleden door de

mist, lange donkere schimmen, als schaduwen van vissen.
'Juffrouw Van Geelen!' riep hij. 'Juffrouw Van Geelen, waar bent u? Juffrouw Van Geelen, hoort u mij?'
Hij deed een paar stappen vooruit, schrok terug van een tram die, bijna geluidloos en bijna onzichtbaar, vlak voor hem langs reed.
'Juffrouw Van Geelen!'
Hij keerde om, wankelend, met zijn handen tastend voor zich uit, als een blinde. Paniek greep hem aan bij de gedachte dat hij ook het café niet meer terug zou kunnen vinden. Hij zocht de huizenrij. Tastend gleden zijn vingers langs ruwe stenen, over gladde marmeren vensterbanken van winkels, tot er niets meer kwam en hij voor de leegte van een zijstraat stond. Ik weet het niet meer, dacht hij. Ik ben de weg kwijtgeraakt. De mist wordt dichter en dichter. Ik ben nergens. Er is geen uitweg.
Hij maaide met zijn armen om zich heen, tot hij een steunpunt vond, een lantaarnpaal. Daar bleef hij staan, met wijd open ogen.
En de trams raasden voort, geheel onzichtbaar nu, en bijna geluidloos ....

onweer

Heel langzaam kwam het onweer dichterbij. Het was alsof het aarzelde. We stonden voor de ramen van de serre en keken naar het weerlicht, dat telkens weer de tuin en het huis op de achtergrond in een blauwachtig, flikkerend schijnsel hulde, alsof vele fotografen bezig waren met hun blitzlampen. Soms schoot er een snelle, kronkelende slang door de lucht. 'O, wat een mooie', zei ze dan.
De donder rommelde en dreunde in de verte, ergens boven zee, leek een enkele keer dichterbij te komen, maar klonk dan weer veel verder weg, als een onweer dat afdreef. Soms trilden de ramen, alsof een zware vrachtwagen voorbij gedenderd was.
Het was nu bijna helemaal donker geworden, zeker een uur vroeger dan normaal het geval was. We staken de lichten niet op, het was veel mooier zo, mooier en angstaanjagender. We hielden allebei van onweer.
'Was je vroeger bang voor onweer?' vroeg ze plotseling.
'Ja, waarom?'
'Zomaar. Vertel eens wat, van vroeger'.
'Nee, waarom?'
'Zomaar'.
Ze drong niet verder aan. Ik ging op de rand van het bed zitten en zag haar silhouet afsteken tegen het verblindende witte licht, dat telkens opflitste. Het begon opeens te waaien. De takken van de palmboom zwiepten woest heen en weer, sloegen met een onheilspellend, klepperend

geluid tegen elkaar. Er was een zwaar geruis, als van een naderkomende regen. Maar het regende niet. Nog niet. Het was alleen maar de wind. Het lichten was feller geworden en ook de slagen leken nu echt dichterbij te komen. Het was geen ver gerommel meer, maar soms een korte, knetterende slag. Ik telde de seconden: het was nog lang niet boven ons, maar op zee moest het nu zwaar weer zijn. Toen ging de wind weer liggen, even plotseling als hij op was komen zetten. Een ogenblik was het doodstil. Zelfs het lichten had opgehouden. Haar silhouet stond roerloos tegen het grijze licht van het raam.

Ja, dacht ik, vroeger was ik bang voor onweer. Ik had een leesboekje waar een plaatje in stond van een naderende donderbui. Ik sloeg die bladzij altijd over. Als we aan zee logeerden, zwaaide het licht van de vuurtoren door mijn kamer heen. Ik was alleen en bang, want het leek op weerlichten. De mensen maakten gebruik van mijn angst. Als ik al te vrolijk of al te uitbundig was, of gewoon maar stout, zeiden ze: 'Pas maar op, straks gaat het onweren'. Dan was ik onmiddellijk doodstil.
Later begon ik mijn angst te cultiveren. Eens op een zomermiddag nam ik mijn verfdoos en schilderde een laag landschap onder een inktzwarte onweerslucht. Een gele, zigzaggende bliksemstraal completeerde het geheel, maar toen kon ik ook niet meer. De angst bolde uit mijn buik vandaan naar boven en bleef ergens in mijn borst als een ijskoud blok zitten. Als gefascineerd staarde ik naar de tekening, naar het onweer dat ik zelf had opgeroepen. Toen ik me weer bewegen kon, rende ik mijn kamer uit en durfde er de hele dag niet meer te komen. De tekening heb ik nog lang bewaard. Soms keek ik ernaar en genoot, als de angst weer naar boven kwam bollen.
Misschien is het begonnen toen ik vier of vijf jaar was. Het

was Tweede Pinksterdag. We wandelden langs de rivier. De zon scheen nog, maar er kwam een donkere lucht opzetten, met zwarte, gele en bruine wolken, die zich bollend en rollend op elkaar stapelden. Een lucht die ik nooit meer zou vergeten. Mijn vader zei: 'Er komt zwaar weer, vrouw, we moesten maar eens op huis aan gaan'.
Later barstte het los, en het was zo erg, dat de ruiten ervan stuk sprongen. Ik moet gegild hebben van angst en ik weet nog, dat ik mijn hoofd onder de rokken van mijn moeder verborg. Nog jaren lang was ik bang, als het Pinksteren werd. Ik dacht dat het altijd onweerde op Tweede Pinksterdag.
Als het 's nachts begon te onweren, stonden wij op, net als de meeste mensen op het platteland. Ik hoefde nooit geroepen te worden. Als ik maar heel in de verte iets meende te horen rommelen, sloeg ik de dekens van me af, sprong uit bed en holde naar beneden. Wanneer mijn vader goedgehumeurd was, lachte hij om mijn angst en zei: 'Ach jongen, het is nog zo ver'. Soms ook werd hij boos en zei: 'Ga onmiddellijk naar bed, als het nodig is zullen we je wel roepen'. Maar dat deed ik niet. Rillend bleef ik aan de tafel zitten en probeerde het lichten niet te zien, maar ik zag het overal, in de spiegels en zelfs tussen mijn oogharen door, als ik mijn ogen sloot. Zo wachtte ik in het donker, tot mijn ouders opstonden. Soms dreef het onweer af en moest ik beschaamd weer naar mijn kamer gaan. Maar als het erger werd, stonden ook mijn ouders op. Ze staken de lichten aan ('Het is beter, alle lichten in huis te laten branden'), kleedden zich en kwamen aan de tafel zitten. Het was prettig, dat de lichten aan waren, dan leek ook het lichten niet zo erg.
Een dreunende slag klonk en rommelde nog lang na. Ik kromp ineen. Plechtig sprak mijn vader:
'Hoort, DE HEERE SPREEKT'.

Ik huiverde. De Here spreekt. Ergens boven in die zwarte lucht. Ik was bang voor de nachthemel. Nooit durfde ik omhoog te kijken naar de sterren. Ik was bang voor de sterren en alles wat zich daar kon bevinden. En ik wist zeker dat er eens in die zwarte nachthemel een hand zou verschijnen, die in vlammend rode letters iets neer zou schrijven. Zoiets als het MENE TEKEL UPHARSIN uit de bijbel. Iets, dat het Einde zou aankondigen, de Laatste Dingen, het Laatste Oordeel. En er zou ook een Stem zijn, die Donderende Dingen sprak. Ik wist zeker dat dit gebeuren zou, en dan? Zou ik bij de bokken of bij de schapen gerekend worden? Lang kon het niet meer duren. Immers, alles wees erop: oorlogen en geruchten van oorlogen, aardbevingen en pestilentiën ... Het klopte allemaal precies, er was oorlog in China, oorlog in Abessinië, oorlog in Spanje. Oorlogen en geruchten van oorlogen, aardbevingen en pestilentiën en grote, grote rampen. Neen, het kon nu niet lang meer duren, zeiden mijn ouders. De Tekenen wezen erop. De Laatste Dingen waren nabij.

'DE HEERE SPREEKT', zei mijn vader weer. Een felle blauwe lichtflits, ondanks het lamplicht. Ik wachtte op de slag, die pas na een eindeloos ogenblik kwam. De kopjes op het buffet rinkelden.

Mijn vader stond langzaam op en nam de grote oude Statenbijbel van de lessenaar.

'Wij zullen', zei hij, 'als gewoonlijk weer de Onweerspsalm lezen en daarna in gebed gaan'.

Hij las, langzaam en plechtig zoals hij het ook op de preekstoel deed, soms even overstemd door de donder:

'De HEERE is koning. Dat de aarde juiche,
dat vele kustlanden zich verheugen.
Rondom Hem zijn wolken en donkerheid,

gerechtigheid en recht zijn de grondslag van zijn troon.
Vuur gaat voor zijn aangezicht uit,
het zet zijn tegenstanders rondom in vlam.
Zijn bliksemen verlichten de wereld,
de aarde ziet het en beeft.
De bergen versmelten als was voor het aanschijn des
HEEREN,
voor het aanschijn van den HEERE der ganse aarde.
De hemelen verkondigen zijn gerechtigheid . . .'

en ook:

'Toen dreunde en beefde de aarde
en de grondvesten der bergen sidderden
en daverden omdat Hij in toorn ontbrand was.
Rook steeg op uit zijn neus,
verterend vuur kwam voort uit zijn mond,
kolen raakten er door in brand.
Hij neigde den hemel en daalde neder,
donkerheid was onder zijn voeten,
Hij reed op een cherub en vloog
en zweefde op de vleugels van den wind.
Hij stelde het duister tot zijn omhulsel,
tot zijn beschutting rondom Zich:
duistere wateren, wolkengevaarten.
Van den glans vóór hem verdwenen zijn wolken,
hagel en vurige kolen.
De HEERE deed den donder in den hemel weerklinken,
de Allerhoogste verhief zijn stem — (hagel en vurige kolen).
Hij schoot zijn pijlen en verstrooide hen,
Hij slingerde bliksemen en bracht hen in verwarring.
Toen werden de beddingen der wateren zichtbaar
en de grondvesten der wereld kwamen bloot
vanwege uw dreigen, o HEERE,

vanwege het blazen van den adem van uw neus . . .'

'Maar', vervolgde mijn vader, 'gelukkig is er ook dit:

'Wie in de schuilplaats des Allerhoogsten is gezeten,
vernacht in de schaduw des Almachtigen . . .
Gij hebt niet te vrezen voor de verschrikking van den nacht,
voor den pijl, die in het duister rondwaart,
voor het verderf, dat op den middag vernielt . . .'

Toen zei hij: 'Laat ons bidden'.
Ik vouwde mijn handen en sloot mijn ogen, zoals het hoorde, en luisterde naar zijn stem, die angstaanjagend en tegelijk ook geruststellend was.
'O HEERE', begon hij, 'bescherm ons in het verschrikkelijke gevaar, waarin wij heden verkeren, ook al hebben wij niet verdiend . . .'
Nee, dacht ik, wij hebben het niet verdiend, en ik ging na, wat ik die dag allemaal gedaan had, en de vorige dag . . . Ik was driftig geweest, ik had twee koekjes uit de trommel genomen, ik had . . . Nee, dacht ik, het is te veel om op te noemen. Als het gevaar al zo verschrikkelijk is, en de kans, dat de Here ons beschermen zal, zo klein, dan kan nu iedere bliksemflits de laatste zijn. En het zal mijn schuld zijn, hij zal ons straffen om wat ik gedaan heb . . .
Een uitzonderlijk felle flits werd onmiddellijk gevolgd door een korte, scherpe knal, die vreemd nagalmde in het gangetje naast ons huis. Een helder, metalen geluid, als het op elkaar slaan van hemelse zwaarden en schilden. Eén seconde hield mijn vader op met bidden, toen ging hij weer verder.
Toen hij klaar was, zei hij: 'Ja, we zijn in Gods hand. Wie God bewaart, is wel bewaard, maar wie hij niet

bewaart, die is ook nergens veilig. Ik moet nog altijd denken aan die arme vrouw, die daar voor het raam zat te naaien. Toen sloeg de bliksem in de schaar, ze was op slag dood. Het volgende ogenblik al stond ze voor Gods rechterstoel. En die boer, die bij zijn haard zat, toen de bliksem in de schoorsteen sloeg en hem trof. Het is waar, de Heere beschermt ons, maar wij mogen Hem niet verzoeken. Daarom moeten wij bij onweer alle metalen voorwerpen bedekken en ons nooit te dicht bij de ramen of de schoorsteen bevinden'.

Een donderende slag overstemde zijn laatste woorden. Hij sprak niet meer, daarna. Mijn moeder zuchtte en zat met gevouwen handen. Haar ogen waren gesloten, haar lippen mummelden en prevelden, en haar hoofd, dat wel van watten leek, schommelde regelmatig heen en weer. Het was doodstil. De grote hangklok tikte traag en harder dan anders. Ik keek naar de appels op het hoge bruine buffet met de krullen en de torentjes en de spiegels, naar de glazen cakebordjes en de porseleinen theekopjes. Ik keek naar het orgel dat, nauwelijks zichtbaar, in de donkerste hoek van de kamer stond, met de Liederen van Johannes de Heer opengeslagen boven het toetsenbord, en naar de Honingdroppelskalender en de ingelijste plaat van Willem de Zwijger aan de muur, en naar de schaduwen die, daar was ik zeker van, bewogen. Een muskiet zoemde eenzaam door de stilte. Het was warm. Ik klauwde mijn vingers in het roodpluchen tafelkleed en wachtte op de volgende slag.

Plotseling begon het te regenen.

'De bui breekt', zei mijn vader. 'De Heere heeft ons weer wonderlijk bewaard'.

Het was waar, de volgende slag was minder erg, en de daarop volgende nog minder. Het onweer dreef weg.

'Maar pas op', zei mijn vader. 'Het kan nog terugkomen'.

Het stierf nu snel weg. Er kwamen geen knallen, geen knetterende slagen meer. Het was alleen nog maar een donker dreunen en rommelen, waar soms de ruiten van trilden. Ook het regenen hield op.
Toen klonken er voetstappen in de straat. Heldere, haastige voetstappen die snel naderbij kwamen en langzaam wegstierven. Altijd waren er de voetstappen, na een nachtelijk onweer, en nooit klonken voetstappen zo luid en zo helder als wanneer het geonweerd had.
Heel in de verte dreunde het nog.
'Kom', zei mijn vader, 'het gevaar is geweken. We moesten maar weer eens naar bed gaan. Maar eerst zullen wij de Heere danken, omdat Hij ons zo wonderlijk bewaard heeft'.

Het was nu helemaal donker geworden. Ze stond nog altijd voor het raam van de serre, een kleine zwarte gestalte, soms omgeven door een krans van hel licht. Het onweer wilde niet dichterbij komen. Het bleef rommelen en dreunen, ergens ver weg boven zee, waar nu niet de lichten van de vissersboten zouden zijn. In huis klonk een geluid. Een windvlaag deed de bladeren van de palmboom ritselen en de takken van de heliotroop met korte tikjes tegen de ramen slaan. Ze zei niets.
Ja, dacht ik: altijd, tijdens een lang moment van stilte tussen twee slagen in, als het onweer al over zijn hoogtepunt heen was en de warmte plotseling tastbaar werd, was er het zoemen van een eenzame muskiet, het enige dat hoorbaar was. Nooit ontbrak het eenzame zoemen van de muskiet. En altijd, als het onweer voorbij was en het regenen bijna had opgehouden, waren er de snelle voetstappen.
Ze draaide zich om.
'Jammer', zei ze, 'ik geloof dat het weer wegdrijft.

Zie je wel, het lichten wordt ook al minder. Toe, vertel nu nog eens van vroeger, toen je nog klein was en bang voor onweer'.
'Nee', zei ik. 'Nee, waarom?'
'Zomaar', zei ze.
'Vroeger . . .' begon ik, maar ik sprak niet verder.

Nooit ontbrak de muskiet en nooit ontbraken de voetstappen. Maar waarom is de Hand nooit gekomen? dacht ik. Ik wist dat hij komen zou en ik verlangde ernaar met een onbeschrijfelijke angst. De lichtende hand en de rode vlammende letters in de hemel en de stem en het zwaard van de Engel Gabriël. En het Vale Paard dat macht had het vierde deel der aarde te doden, met het zwaard, met den honger, met den zwarten dood en door de wilde dieren der aarde. Waarom zijn ze niet gekomen, terwijl er toch oorlogen waren en geruchten van oorlogen, aardbevingen en pestilentiën? (Hagel en vurige kolen.) En waarom is de zon niet zwart geworden als een haren zak en de maan geheel als bloed? En waar zijn de zeven bazuinen gebleven en de sprinkhanen, die als paarden waren, en de schorpioenen, en de draak en het Beest uit de Zee met tien horens en zeven koppen?

Ze liep van het raam weg en stak het licht aan. Een muskiet zoemde. Ze klapte haar handen tegen elkaar om hem te doden, maar ze miste hem. De muskiet vloog omhoog naar de lamp. Hij zoemde niet meer. Op straat klonken voetstappen.
Ze draaide zich om.
'Nou, ga dan verder?' zei ze.
'Nee', antwoordde ik.
'Waarom niet?'
'Daarom niet . . .'

het desintegrerende huis

Waarschijnlijk had de oude heer Marcus Verbiest de scheur in het plafond niet eens opgemerkt, toen hij het huis kocht. Maar ook als hij die wel opgemerkt had, dan zou dit weinig invloed op zijn besluit gehad hebben. De oude heer Verbiest had geen verstand van huizen. En dit huis was het eerste dat hij ooit in zijn leven gekocht had. Het was oud, maar het zag er stevig uit. De muren waren bijna een meter dik, schatte hij: dat was enorm. Zowel buiten als binnen waren ze keurig wit gekalkt. De zonneblinden konden misschien wel een verfje gebruiken, maar dat was zo belangrijk niet. In de vloeren was nog geen enkele tegel gebarsten. Dakterras, regenpijpen, putten, lichtleidingen, het was allemaal in orde voorzover hij het beoordelen kon. De vorige bewoners hadden het huis goed onderhouden.

'Hoe oud is het eigenlijk?' had hij de makelaar, die een beetje Engels sprak, gevraagd.

De man haalde zijn schouders op.

'Honderd, misschien wel tweehonderd jaar', zei hij.

Hier en daar had hij tegen de muren geklopt, meer voor de vorm dan omdat hij het werkelijk nodig achtte. Het klonk allemaal zeer solide en dat was ook moeilijk anders te verwachten van muren die bijna een meter dik waren. Het zal mijn tijd wel meegaan, dacht de oude heer Marcus Verbiest. Trouwens, ook als het huis niet in orde was geweest, maar verwaarloosd en vervallen, dan zou

hij het, wist hij, toch gekocht hebben. Want vanaf het ogenblik dat hij het daar, op de top van de heuvel, blinkend wit en geheel omgeven door groen en bloemen, gezien had, had hij geweten: dit huis wil ik hebben, en geen ander.

Er was ook een flinke lap tuin bij, die terrasvormig tegen de zacht glooiende helling van de heuvel was aangelegd. De tuin was wel een beetje verwaarloosd, dat was waar, maar misschien verhoogde dat nog de charme ervan. Er was een ware wildernis van weelderig groeiende struiken, een jungle van groen en takken, geraniumplanten klommen geestdriftig omhoog tot hoogten van twee en drie meter, de oleanders met hun spitse bladeren hadden een reusachtige omvang bereikt en hier en daar stond een groepje sinaasappelbomen, waaraan, naast de jonge, nog de verdroogde vruchten van het vorige seizoen hingen. Op enige afstand van het huis verhieven zich enkele grote pijnbomen, en het geheel werd op majestueuze wijze bekroond door twee zeer oude en zeer hoge palmen. De okergele, brokkelige tuinmuren verdwenen onder een zware last van wild voortwoekerende klimop, er was een pad met roestige ijzeren bogen, waarover druiveranken geleid waren, en hier en daar stak uit het hoog opgroeiende onkruid een stukje stenen balustrade of een oud, beschadigd gipsen beeld op. De tuin moest wel zeer oud zijn. De muren van het huis, die gedeeltelijk met rode en paarse bougainvillea's begroeid waren, bleken bij nader inzien niet zo helder wit te zijn als ze van veraf geleken hadden. Op sommige plaatsen was de kalklaag en zelfs het cement er afgebladderd en kwam de oorspronkelijke okergele natuursteen tevoorschijn, brokkelig en vol heuvels en dalen. Binnen, in de slaapkamers, bleken vochtplekken te zijn, waar de kalk schurftig geworden was en als poedersneeuw van de muur viel. Maar dat alles zou gemakkelijk te ver-

helpen zijn, vooral nu het warme en droge seizoen spoedig zou aanbreken.

Het huis was groot. Veel te groot voor de heer Verbiest. Er was een ruime hal, die tevens zitkamer en salon was. Daarna volgden, achter elkaar liggend, twee grote en twee kleine slaapkamers en een badkamer, waarin een met vrolijke bloementegels bekleed bad stond. Aan de tuinzijde was bovendien nog een zeer grote serre met een zitje en een divanbed. De heer Verbiest besloot onmiddellijk, daar te gaan slapen en de vier slaapkamers te laten voor wat ze waren: ze waren hem te somber. Natuurlijk had hij een gedeelte van het huis kunnen verhuren, vooral in het toeristenseizoen. Maar hij voelde daar weinig voor: het zou hem zijn vrijheid kosten, die hij juist hier was komen zoeken. De meubels, die hij met het huis had overgenomen, waren ouderwets, maar goed onderhouden. Er waren talrijke schommelstoelen bij.

Het huis had natuurlijk een schuin aflopend dak, maar een gedeelte van het dak was plat en betegeld en diende voor het opvangen van de regen en tevens als uitkijkpost. Men had er een onvergetelijk uitzicht over de stad, ver beneden, de baai, de zee, de kleine eilanden in de verte en, naar het binnenland, op de bergen, voorzover die tenminste niet aan het oog onttrokken werden door de dichterbij liggende heuvels.

De heer Verbiest was zeer tevreden. Hij voelde zich zo rijk, dat hij met zijn pas verworven rijkdom geen raad wist. Hij kon in de tuin gaan werken, eindelijk: zijn hele leven had hij daarnaar verlangd. Maar toen hij eenmaal beginnen wilde wist hij niet, wat hij het eerste aan zou pakken. Soms nam hij hark en schoffel ter hand, maar als hij een paar brandnetels had uitgerukt, hield hij ermee op, liep langs de sinaasappelbomen en streelde de vruchten, rook aan de blaadjes, plukte hier en daar een slak weg of sleepte

de afgewaaide dorre palmtakken naar een andere hoek van de tuin. Soms ook deed hij niets dan urenlang in de tuin zitten en kijken naar de muren van zijn huis, naar de eeuwig blauwe lucht of naar het altijd weer boeiende uitzicht op de zee. Een kitscherig uitzicht, dacht hij weleens, ik zou het niet in mijn kamer hebben willen hangen. Hetzelfde gebeurde hem, als hij naar zijn boekenkast liep. Hij nam er een boek uit, bladerde het even door, zette het terug en nam een ander, om ook dat even later weer terug te zetten. Hij kon geen besluit nemen. Eindelijk, na al die jaren van werken, had hij de tijd om al de boeken te lezen die hij al zo lang had willen lezen. Maar hij kwam er niet toe. Er waren er zoveel, dat hij niet wist met welk hij beginnen moest. Meestal kwam het erop neer, dat hij tenslotte zijn knipselboeken pakte en de artikelen doorbladerde die hij in de loop van al die jaren geschreven had. Een vreemde bezigheid . . .
's Morgens kwam een oude vrouw uit het dorp om het huis aan te vegen en het vuur in de keuken aan te maken. Daar had de makelaar voor gezorgd. Soms kookte hij zelf zijn potje, soms deed de vrouw het voor hem, maar dikwijls ook ging hij naar beneden om in de stad te eten. Zijn boodschappen deed hij in het dorp, waar de mensen hem al kenden. Ze waren niet verbaasd over zijn komst. Er hadden al zoveel vreemdelingen in en bij het dorp gewoond. Sommigen bleven, anderen vertrokken na enkele maanden weer.

De scheur was in het plafond van de serre.

Het heerlijkste ogenblik van de dag vond de heer Verbiest het wakker worden. Hij sliep met de ramen van de serre wijd open en meestal werd hij wakker van de eerste zonnestralen, die zich een weg baanden tussen het vele groen

door en zijn gezicht verwarmden. Ver beneden, in het dorp, hoorde hij de hanen kraaien. De vogels hielden hun lawaaierig morgenconcert in de kronen van de beide palmen, een concert dat, merkte hij, nooit langer en nooit korter dan een half uur duurde en altijd op dezelfde tijd begon. Diep snoof hij de nog frisse morgenlucht op en met één blik probeerde hij de hele tuin te omvatten. Hij stak zijn beide armen omhoog en rekte zich net zo lang uit tot het kriebelige gevoel in zijn knieholten geheel verdwenen was. Dan stond hij op, ging nog even voor het raam staan om diep adem te halen en de eenvoudige gymnastiekoefeningen te doen, die hij zich zelf voorgeschreven had, en liep dan op een holletje naar de badkamer, toch nog huiverend in de koude morgenlucht, want het was nog maar nauwelijks april.

Niets verplichtte hem, zo vroeg op te staan, maar hij vond het jammer, lang te blijven liggen en iedere morgen maakte hij zich weer de illusie dat dit een dag zou worden waarop hij veel zou doen: in de tuin werken, de taal bestuderen, lezen, een beetje schrijven misschien, proberen te praten met de mensen in het dorp ... Bovendien wilde hij gekleed zijn als het oude vrouwtje kwam.

Met haar sprak hij weinig, of liever niets. Ze sprak alleen het plaatselijk dialect, dat onverstaanbaar was, en begreep niets van wat hij haar probeerde duidelijk te maken. Ze ging haar gang, zoals ze ook vroeger haar gang gegaan was, toen de andere vreemdelingen er nog woonden.

Overdag scharrelde hij wat rond in de tuin, gekleed alleen in een kakikleurige short met wijde pijpen. Hij was bruin geworden in de korte tijd dat hij hier was. Het maakte hem jonger. Een stevig, taai, pezig, gebruind lichaam en een glimmende bruine kop, een sportief geheel, ondanks de al bijna witte haren en de steeds groter wordende kale plek op zijn achterhoofd. Hij wist dat het helemaal nog

niet onmogelijk geworden was, een jonge vrouw of zelfs een jong meisje te krijgen. Het vervelende was, dat ze allemaal meer wilden, of liever, iets anders wilden dan hij. Hij weigerde iedere band, van welke aard die ook mocht zijn. Althans, dat maakte hij zichzelf wijs.
Als hij moe geworden was, ging hij in een van de oude, krakende rieten stoelen zitten, die in de tuin stonden, speelde met een blaadje dat hij om zijn vingers wond en keek naar zijn rijkdom. Soms deed hij zijn ogen dicht en verbeeldde zich, dat hij nog in de stad was, in het noorden, de stad met zijn lawaai en zijn lange rechte bruine straten onder een loodgrijze hemel, maar het was hem onmogelijk, zich dat in te beelden, want ook al hield hij zijn ogen stijf dicht dan waren er nog altijd de geuren en de kleine, ijle geluiden van vogels of een zoemend insekt, en voelde hij de warmte van het licht. De stad was ver, bestond niet meer.
Maar soms, in een flits, drong het tot hem door dat ook dit heden onwezenlijk was. Breekbaar vooral. Het was er nu wel, maar het kon ieder ogenblik verdwijnen en blijken niet waar te zijn. Dan zou de stad er weer zijn, of misschien iets anders, iets dat er vroeger nooit geweest was.
De avond was het minst prettige deel van de dag. Tegen zeven uur begon het te schemeren. De vogels in de palmkronen begonnen aan hun avondconcert, tjilpten luidkeels en fladderden driftig heen en weer. Uit de omliggende heuvels daalden de schapen omlaag, en van alle kanten kwam dan het eentonige, nooit ophoudende gerinkel van hun belletjes. Hier en daar begon een vroege krekel te sjirpen. Een vogel zei, langzaam en nadrukkelijk: tjoek - tjoek - tjoek.
De lucht werd snel bleker, boven de bergen verschenen vreemde kleurschakeringen van blauw-paars tot oranjerood, en de baai was al bijna in het donker gehuld.

Ver weg, op zee, dreven de lichten van de vissersboten waarvan hij, als de wind uit het oosten kwam, het monotone tjokken kon horen.
Op zulke avonden daalde de droefgeestigheid als een dikke fluwelen lap op hem neer en kreeg hij een gevoel alsof hij moest huilen. Meestal vluchtte hij dan naar beneden, naar het dorpscafé, waar altijd wel een paar mannen waren die een gesprek met hem probeerden aan te knopen. Nieuwsgierig uit welk land hij kwam, hoe het daar was, of hij geen vrouw had, hoe hij het hier wel vond, oppervlakkige vragen, die hij zo goed en zo kwaad als het ging probeerde te beantwoorden. Hij dronk de cognac of de anis die ze hem aanboden, werd niet dronken, maar voelde wel dat het droefgeestige gevoel snel verdween. Als het helemaal donker was, had hij er trouwens toch geen last meer van. Maar altijd weer kwam het ogenblik waarop hij terug moest naar zijn huis, met de zaklantaarn in de hand om het smalle pad, dat erheen leidde, te verlichten.
Hij durfde zichzelf niet te bekennen dat hij drie, soms vier maal stil moest blijven staan voor hij de top bereikt had. Hij hijgde zwaar en zijn hart bonsde snel en dreunend, als hij eindelijk het ijzeren tuinhek openduwde en, voetje voor voetje, het tuinpad naar de serre opliep. Ik ben niet moe, maakte hij zichzelf wijs. Ik heb te veel gerookt, dat is alles.
In de hal maakte hij snel de haard aan, want het was kil in huis. De kou van de hele winter, die zich in de dikke stenen muren en de tegelvloeren verzameld had, kroop er 's avonds uit en vulde alle vertrekken met een door merg en been dringende kilte.
De houtblokken vlamden op. Hij ging in zijn schommelstoel dicht bij de haard zitten en probeerde het zich zo behaaglijk mogelijk te maken. Soms lukte het. Maar

soms ook overviel hem een plotselinge, absurde, door niets gemotiveerde angst. Een angst voor de muren met hun schurftplekken, die de vreemdste vormen aannamen in het licht van de lamp en het flakkerend schijnsel van de vlammen, angst voor de hoge, bruinhouten tussendeuren en de binnenluiken, voor de ouderwetse, vijfpotige tafel en de hoge stoelen. Een gevoel alsof er iets om hem heen was, onzichtbaar en onbeschrijfelijk. De dingen worden groter en dringen op, dacht hij. Het kon hem woedend maken. Hij vloekte hardop, maar dat maakte zijn angst nog groter. Hij was nooit bang geweest voor alleen zijn, hij had zelfs van de eenzaamheid gehouden. En nu die krankzinnige angst voor onbestemde dingen, waardoor hij opschrok bij ieder geluid: een tik, een plotseling kraken van het hout, een kort, ondefinieerbaar geluid ergens in een van de slaapkamers.

Hij stond op en ging naar bed, hoewel hij wist dat hij de eerste uren niet in slaap zou kunnen komen. De maan was opgekomen, maar ging schuil achter een dik dek van nevelwolken. Toch was het licht in de serre, een onwezenlijk, zilvergrijs licht, alsof het al bijna morgen werd. Zoiets als de middernachtzon misschien, dacht hij. Zwart waren de bomen en de struiken tegen dat grijze licht, zwart ook de stengels en de bladeren van een reuzengeranium, die als een gigantische, veelvoetige hagedis tegen het raam opkroop. Door de linker bovenhoek van het raam zag hij de laagste takken van de palmboom als de getande kaken van een duizenden malen vergroot insekt. De haard was uitgedoofd, het vuur knetterde niet meer. Toch klonk nog telkens, nu hier, dan daar, een korte, droge tik of een lang aangehouden kraken. Het was niets, wist hij. Het was eenvoudig het oude, droge hout dat werkte. Maar bij iedere tik schrok hij en bonsde zijn hart. Groter nog was zijn schrik, toen twee krolse katten

elkaar krijsend achterna renden, dwars door zijn tuin, vlak voor de serre langs. Woedend smeet hij zijn schoen door het open raam.
Hij was bang, in te slapen. Een paar maal al was het hem overkomen dat hij in slaap viel en even later plotseling wakker werd terwijl de ijskoude rillingen over zijn borst liepen en zijn handen als verlamd waren. Hij had iets gedroomd, zonder nog te weten wat. Het was uiterst kort geweest, een flits, een duizendste deel van een seconde. En hij wist dat het terug zou komen als hij weer insliep. De ijzige koude trok door naar zijn buik en zijn benen. Zijn tong was droog, hij wist dat hij geen geluid zou kunnen voortbrengen. Ik ben een rationeel denkend mens, probeerde hij in een laatste wanhopige poging. Ik moet minder roken. Misschien heb ik te veel gedronken. Als ik eens wat minder las. Of wat minder in de zon zat. Misschien ook moet ik meer melk drinken. Of kalk slikken. Alles kan zijn invloed hebben.
's Morgens was hij alles vergeten en dacht er niet meer aan.

Op een morgen zag hij voor het eerst de scheur in het plafond van de serre. De scheur was vlak boven zijn hoofd. De volgende morgen keek hij, zodra hij wakker werd, automatisch weer omhoog. Hij dacht, dat de scheur groter geworden was. Het plafond was niet gewit, maar geverfd in een lelijke, geelbruine kleur. Ik zal het eens over laten verven, dacht hij, en dan gelijk die scheur weg laten werken. Met een beetje gips is hij zo verdwenen. Het was een lelijke scheur. Hij liep eerst een heel eind kaarsrecht, alsof hij met een liniaal getrokken was, maakte dan een scherpe bocht en begon daar te kronkelen als een kleine rivier. In totaal was hij misschien een halve meter lang. De indruk, dat hij langer wordt, zal wel op gezichtsbedrog berusten, dacht de oude heer Marcus Verbiest.

Op de avond van diezelfde dag zat hij bij het haardvuur te bladeren in zijn knipselboeken, die hij toch maar weer tevoorschijn gehaald had nadat hij diverse romans besluiteloos had teruggezet. Zijn knipselboeken waren zijn kostbaarste bezit. Waardevoller nog dan zijn boeken. Het werk van tientallen jaren. Honderden artikelen, waaronder vele die hij ook nu nog met plezier overlas. Hij was er trots op, hoewel hij heel goed wist dat hij de enige was die ze las. Dat ze vroeger wel door anderen gelezen waren, maar snel vergeten en de volgende dag reeds gebruikt om de kachel aan te maken of stinkende vis in te verpakken. En dat ze, zelfs al had hij nabestaanden, niet bewaard zouden blijven. Kinderen of kleinkinderen zouden ze vinden ergens op een zolder en met een vies gezicht aan de voddenman meegeven. Het werk van tientallen jaren. Hij was er zuinig op. Het gaf niet wat anderen ermee deden.

Hij legde de boeken weg en dacht aan vroeger, maar zonder heimwee. Hij was een bekend journalist geweest, dat wel. Er waren collega's die hem bewonderden. Het leven in de stad. De urenlange gesprekken in de cafés. Voortdurend contact, mensen, vrienden. Een vermoeiend leven ook, voortdurend je laten gelden, streven, meedoen, boven je eigen niveau leven. Op een gegeven moment was hij er bovenuit gegroeid, en daarom was hij nu hier. Alleen. Vrij. Niemand voor wie hij zich hoefde te laten gelden, behalve hijzelf. Maar ook dat benauwde. Het was een begin van doodgaan.

Hij pakte zijn knipselboeken weer op, bleef er even besluiteloos mee zitten. 'Ja', zei hij hardop. 'Ik weet het wel, niemand heeft er wat aan . . .'

Hij stond op en zette ze terug in de kast. Met zijn vinger streek hij langs de ruggen van de boeken, en juist toen hij er een wilde pakken, schrok hij op van een vallend

geluid in de dichtstbijzijnde slaapkamer. Hij wachtte even, stond toen op, liep erheen en stak het licht aan. Een groot stuk kalk had uit de muur losgelaten en was op de vloer gevallen. Hij haalde zijn schouders op. De oude vrouw zou het de volgende morgen wel opruimen, dacht hij. En hij gebruikte die kamers toch niet. Het was een oud huis, geen wonder dat er weleens een stukje kalk van de muur viel.

Die avond bleef de angst weg, en ook de volgende avond. Het begint te wennen, dacht hij. Dat is het... Hij ging naar bed, tevreden, want hij had een volledige roman uitgelezen. Een van die jongeren, maar een uitstekend werk. Het boek was hem goed bevallen. Hij dacht erover na, terwijl hij in bed lag en rustig op de slaap wachtte. Was het er al geweest of hoorde hij het nu pas? Het was een wonderlijk hoog, zingend ruisen, dat van de zeekant kwam en snel aanzwol. De wind, begreep hij nu. De wind in de toppen van de pijnbomen. Hij stond op om het raam te sluiten, bleef even staan. De takken van de palmen ritselden in de plotseling opgestoken wind. Het hoge, zangerige ruisen duurde voort, werd hoe langer hoe sterker. Vaag zag hij de zwarte vormen van bomen en struiken en, heel ver, het zwakke lichtschijnsel van de stad. Er waren geen sterren.

Hij ging weer liggen en luisterde. Het geluid zwol aan. Het ruisen ging over in een klaaglijk, langgerekt huilen, dat soms veranderde in een woedend loeien. Storm, begreep hij. Het was april, er kon nog van alles gebeuren. De storm bulderde nu. De takken van de palmbomen sloegen met een paniekerig, driftig geluid tegen elkaar aan. In huis begon het te kraken, blinden klapperden, ergens boven bonkte iets met een regelmatig terugkerend gedreun tegen een muur. Het huis was vol geluiden, maar hij was niet bang meer.

Ik ben een redelijk denkend mens, dacht hij. Soms klonk buiten een korte, harde klap. Een dorre palmtak maakte zich los van de kroon en viel op de cementen tuinvloer. De storm duurde nog geen drie kwartier en ging even plotseling weer liggen als hij opgekomen was. De volgende morgen werd hij wakker van de regen.

Hij had geen zin om op te staan. Het regende hard. Het water stroomde langs de ramen en hij hoorde het luid klaterend en gorgelend in de putten lopen. Een vrolijk geluid, dacht hij. Hij voelde zich heel behaaglijk in bed. De lucht was loodgrijs en de tuin, met al dat groen en het water dat langs het glas stroomde, leek op een reusachtig aquarium. Straks komt er een vis, dacht hij, een grote vis die lui zwaaiend met zijn staart langs mijn ramen zwemt.

Het eentonige ruisen van de regen en het nooit ophoudende gorgelen in de regenpijpen maakte hem slaperig, maar hij hield zijn ogen open. Toen zag hij de scheur in het plafond weer. Er was geen twijfel aan: de scheur was groter geworden en ergens had er zich een zigzag lopende vertakking aan toegevoegd. Ik moet het allemaal eens opnieuw laten cementeren en kalken, dacht hij. Dat zijn nu eenmaal de zorgen die men als huiseigenaar heeft.

Hij vroeg zich af of het vrouwtje wel zou komen, met die regen, en dommelde weer in. Toen hij wakker werd, hoorde hij haar scharrelen in de keuken, een prettig geluid, dat hem aan vroeger deed denken. Als kind in bed, met een griepje dat al bijna over is, of zomaar gewoon uitslapen op zondag, en dan naar de geluiden luisteren, die uit de keuken komen.

Hij kleedde zich aan en ging naar haar toe. Ze mompelde een onverstaanbare groet. In de hoek stond haar paraplu uit te druipen, een groot zwart beest, een watervleermuis. Hij hield niet van paraplu's. Hij wenkte haar, hem te volgen naar de slaapkamer en wees haar op het kalkgruis

dat op de vloer lag. Ze knikte en maakte een beweging van vegen. Toen zag hij dat zich op de vloer, vlak bij het brede, gebeeldhouwde bed, een grote plas water had gevormd. Hij keek omhoog en zag een natte plek in het plafond, waaruit het regenwater drupte. Hij wees er het vrouwtje op. Ze knikte.

Pas na de middag hield het op met regenen. De zon begon fel te schijnen en de lucht was plotseling blauw geworden, met grote witte wolken die langzaam naar de bergen toe dreven. De heer Verbiest liep de tuin in en snoof de heerlijke ozongeuren op die van de nog druipende planten opstegen, en de zware donkere geur die uit de natte aarde van de perken kwam. Hier en daar veegde hij wat water weg, dat in plassen op de gecementeerde paden was blijven staan. Ik ben gelukkig, dacht hij. Althans, betrekkelijk gelukkig, voegde hij er, onmiddellijk beperkend, aan toe.

Enkele dagen bleef het weer veranderlijk. Soms begon het onverwachts te stormen of viel er een zware regenbui, soms onweerde het ook, en daarna scheen dan plotseling weer de zon met een intense, haast zomerse hitte, die als met gloeiende naalden prikte en brandde in de huid. De oude vrouw had een emmer onder het lek in het plafond gezet, die ze iedere morgen, als het 's nachts geregend had, leeggooide. Maar ook in de andere kamers was het begonnen te lekken, en de vochtplekken in de muren werden snel groter.

De heer Verbiest ging naar de stad om de makelaar te bezoeken. De makelaar hoorde zijn klachten aan en zei, dat hij een uitstekende aannemer wist, die de zaak in korte tijd op zou knappen. Natuurlijk zou dit voor rekening van de koper zijn, die het huis nu eenmaal, mét zijn eventuele gebreken, gekocht had. De heer Verbiest had niet anders verwacht en protesteerde dan ook niet.

Het was elf uur vijftien toen hij het kantoor van de makelaar verliet. Er scheen een heerlijke koesterende lentezon. Bussen met toeristen reden door de straat waar hij liep. De terrassen lagen er kleurrijk en uitnodigend bij. De heer Verbiest voelde zich opgewekt. Hij besloot, een glas bier te drinken.

Om hem heen werd Engels gesproken, en Deens of Zweeds. Toeristen zaten breeduit en wijdbeens op hun stoelen, de mannen in hun hemd, met boven de grijze zomerbroek uitbollende buiken, de vrouwen in zomerjurken met grote kleurige bloemen. Hij hield niet van de toeristen, maar er was geen keus.

Aan de overkant van de straat was het oudeliedentehuis, althans, dat moest het wel zijn. Een groot, somber gebouw met bruine muren en bruine blinden. In de tuin, die door een zeer hoog traliehek van de straat gescheiden was, lagen reusachtige stapels knoestig brandhout en tussen die stapels sloften oude, kromme mannetjes met zwarte petjes op en steunend op knoestige wandelstokken. Het geheel vloekte godslasterlijk met de kleurigheid van de terrassen en de toeristen, maar men moest er wel naar kijken, of men wilde of niet. De heer Verbiest keek om zich heen. Niemand lette op hem. Niemand zag hem. Voor niemand bestond hij. Ik heb, dacht hij, precies wat ik gewild heb. Maar ik weet niet of ik gelukkig ben. Er zijn altijd behoeften. Aan een gesprek bijvoorbeeld. Ik wil niet dood zijn.

Het bier smaakte minder lekker dan hij verwacht had.

Een paar dagen later kwamen de metselaars, die in het dorp bleken te wonen. Het waren aardige mannen, dankbaar voor een sigaret, een sigaar of een borrel, en ze hielden hem aangenaam bezig met hun gebabbel over het weer, de stijgende prijzen, de toeristen, die nu al begon-

nen te komen en over die domme, onaangename man die daar ergens in de hoofdstad nu al vijfentwintig jaar lang het volk onder de duim zat te houden. Als ze over politiek begonnen, begreep de heer Verbiest er niet veel meer van, hoezeer het hem ook belang inboezemde, en hij gaf vage, ontwijkende antwoorden. Ze waren niet uit de streek, zeiden ze, hoewel ze al jaren in het dorp woonden. Ze kwamen uit het zuiden, waar het nog droger en nog warmer was. De heer Verbiest maakte snelle vorderingen met de taal. Ook voelde hij zijn eenzaamheid wat minder. Ze werkten hard. Waar nodig, legden ze nieuwe pannen op het dak, ze bestreken de muren en de plafonds met een stevige cementlaag, waarover ze weer een laag kalk aanbrachten, en werkten ook de scheur in het plafond van de serre onzichtbaar weg. Na vijf dagen waren ze klaar en namen hartelijk afscheid van de heer Verbiest. De rekening was lager dan hij verwacht had. Hij vond het jammer, dat ze niet meer kwamen.

Maar nog geen week later schrok hij wakker van een lang, scheurend gekraak boven zijn hoofd. Het was nog donker, maar niet ver meer van de morgen af. In het dorp kraaiden de hanen al. Hij sliep weer in.

Toen hij opnieuw wakker werd, zag hij dat de scheur er weer was. Hij had zich dwars door de nieuwe laag cement en de nog glanzende, lichtgroene verf heengebroken. Lapwerk, dacht de heer Verbiest, een ogenblik geërgerd. Toen, een paar dagen later, zonder dat het geregend had, ook op de muren de vochtplekken weer zichtbaar werden en hier en daar de nieuwe kalklaag opnieuw een schurftig uiterlijk begon te vertonen, wandelde hij naar het dorp om de beide metselaars ter verantwoording te roepen.

Ze waren niet thuis, maar in het café. Zo goed en zo kwaad als het ging probeerde hij hun duidelijk te maken, wat er aan de hand was. Ze knikten vriendelijk en boden

hem een borrel aan. 'Morgen', zeiden ze. 'Morgenochtend komen we'.
'Prachtig', zei de heer Verbiest. Hij bleef nog even, rookte een paar sigaretten, dronk nog een paar borreltjes, luisterde naar het gepraat van de mannen en het oorverdovende lawaai van het televisie-apparaat, dat in een hoek van het café stond opgesteld. Het beeld toonde een arena, blauwig trillend en flikkerend.
'Stieren', zei een van de metselaars. 'Houdt u van de stieren?'
De heer Verbiest haalde zijn schouders op. 'Ik weet het niet', zei hij. 'Ik weet niet of ik ervan zal houden'.
'U moet het proberen', zei de man.
'Ja, proberen, alles proberen'.
Hij rekende af en nam afscheid.
'Morgen', zeiden de metselaars. 'Morgen komen we'.
Het was nog niet helemaal donker toen hij door het dorp liep. De heuvels staken zwart af tegen de bleekblauwe avondhemel, als de bolle ruggen van een kudde gigantische dieren. Ver weg vluchtten de bergen naar zee. Tussen de lage witte huizen hing nog de warmte van een zoele aprildag. Hier en daar, in de kleine dorpswinkels, begonnen de zwakke gele lampjes te branden, die nauwelijks de trossen tomaten verlichtten en de vrouwen, die in kleine groepjes voor de toonbank stonden. Andere vrouwen zaten te borduren in hun deuropeningen, met de rug naar de straat gekeerd. Op de stoffige, ongeplaveide weg met zijn diepe geulen van de regen speelden kleine kinderen met oude gezichten. Overal rook het naar houtvuren en olie. Rook steeg recht omhoog. Uit een zijweg kwam een trage kudde schapen met hun eeuwig rinkelende belletjes. Op het pleintje lieten dorpsjongens hun bromfietsen knetteren. De bus kwam aanrijden uit de stad. Er stapten enkele mensen uit, die hem groetten.

Die avond moest de heer Verbiest wel zes of zeven maal blijven staan, voor hij zijn hek bereikte. Hij leunde hijgend tegen een muur, die haast doorboog onder het gewicht van de zware cactussen, die er tegenaan groeiden. Hij hield zijn hand tegen zijn hart gedrukt en keek omlaag naar de baai met zijn krans van verlichte hotels, en naar de stad met, als twee witte vlekken in het licht van de schijnwerpers, de kathedraal en het kasteel. Een vliegtuig steeg op en beschreef, met rood en groen knipperende lichten, een wijde boog schuin omhoog over de baai. Toen merkte hij pas, dat vlak voor zijn gezicht een tak jasmijn hing. Hij voelde de koele zachte bloemen tegen zijn wang. Hij rook de weeë zoete geur en dacht aan iets van vroeger, hij wist niet meer wat, een gedachte te snel om haar te kunnen vangen en vasthouden. Hij probeerde weer rustig adem te halen. Ik moet minder roken, dacht hij. Door roken raakt men snel vermoeid. Dat is al zo als men nog jong is, laat staan als men wat ouder begint te worden. De volgende dag wachtte hij vergeefs op de metselaars, en ook daarna kwamen ze niet.

Inmiddels was de scheur in het plafond groter geworden. Er kwamen ook meer vertakkingen aan. Het begon op een rivierenlandschap te lijken, een deltagebied waar talrijke rivierarmen samenkomen en zich splitsen. Eilanden vormden zich, en op een dag kwam een van die eilanden naar beneden. De heer Verbiest was er niet bij toen het gebeurde. Hij zat op het dakterras, dat op dat ogenblik in de schaduw lag, en keek uit over de heuvels en het pad dat zich naar beneden slingerde. Als de metselaars op weg waren, kon hij hen al van heel ver zien aankomen. Hij verlangde naar de metselaars. Niet alleen om het werk, dat zij verrichten zouden, maar meer misschien nog om de gesprekken die hij met hen voeren zou, ook al werden slechts zeer onbelangrijke onderwerpen behandeld.

Er woei een frisse wind, die van de bergen kwam, en hij rilde in zijn dunne hemd. Hij liep naar beneden om een pullover aan te trekken, en toen zag hij het.
Een heel stuk van het lichtgroene plafond was naar beneden gekomen, vlak bij het hoofdeinde van zijn bed. Een hoopje wit en grijs gruis met lichtgroene brokken lag op de tegelvloer. Hij keek omhoog. Er was een kale grijze plek in het plafond, die de vorm had van het eiland Goeree en Overflakkee. De scheur had zich nog verder vertakt en liep nu over bijna het hele plafond.
Hij ging op de rand van het bed zitten en drukte zijn hand tegen zijn hart. Ik moet minder roken, dacht hij. En: de metselaars moeten komen. Onmiddellijk.
Hij ontmoette hen in het café. Ze grepen allebei met hun handen naar hun hoofd.
'O!' zeiden ze. 'Dat hoofd van ons. We hebben het helemaal vergeten. We hebben ook zoveel werk te doen, het loopt ons om'.
'U moet direct komen', zei de heer Verbiest. 'Het plafond komt naar beneden'.
'Onmogelijk', zeiden ze. 'Nu is het onmogelijk. Belangrijk werk. Hotel bouwen voor toeristen. Morgen ook niet. Maar overmorgen, donderdag, zeker, heel zeker'.
Hij durfde nu niet meer in de serre te slapen. Elk ogenblik kon er weer een eiland naar beneden komen. Hij maakte het bed in de eerste slaapkamer op. Hij sliep er zwaar en benauwd, want er was maar een klein raam, dat uitzag op de patio. 's Nachts, als hij wakker werd, was het er stikdonker. Hij miste de hemel en de silhouetten van de bomen en de planten. Er hing een zware geur van mufheid, hoewel hij raam en deuren de hele dag open had laten staan. 's Morgens werd hij laat wakker, duf en benauwd en moe voor de dag begonnen was.
De tweede nacht die hij er doorbracht, regende het weer.

Hij werd wakker van het stage druppen op de vloer naast zijn bed. Hij stapte uit bed om het licht aan te doen en kwam op zijn blote voeten in een plas water terecht. Hij vloekte. Toen hij de lamp aandeed, zag hij dat het op wel drie plaatsen lekte. Gelukkig was het bed droog. Hij liep naar de keuken om emmers, bakken en schalen te halen, en een handdoek om zijn voeten te drogen. Onderweg zag hij, dat het ook in de andere kamers lekte. Er was geen beginnen meer aan. Juist toen hij weer in bed wilde stappen, hoorde hij een woest stromend en plassend geluid in de serre. Hij ging kijken. Weer was een eiland van het plafond omlaag gekomen en het water stroomde door de opening. Hij haalde zijn schouders op. Er was toch niets aan te doen.

Toen hij zich omdraaide en terug wilde lopen naar zijn bed, gingen alle lichten uit. In het stikdonker zocht hij zich tastend een weg, probeerde plassen en schalen te vermijden en stapte doodmoe in bed. Lang lag hij wakker. Overal om hem heen was een ruisen en stromen en druppen en tikken. Ook de duisternis maakte geluiden. Roerloos lag hij, languit, met zijn beide armen strak langs zijn lichaam, zijn blik op het kleine grijze vierkant van het raam gericht.

Na deze laatste regenbui was de zomerwarmte gekomen. Ook waren de metselaars geweest. Ze hadden alle scheuren dichtgemetseld en gezegd: 'Nu hoeft u zich geen zorgen te maken. Alles is goed'.

De oude heer Marcus Verbiest plukte bloemen. Een grote bos, die nog voortdurend in omvang toenam, met alles wat hij in de tuin kon vinden: geraniums in allerlei kleur, rode en gele rozen, de zwaar geurende heliotroop, de zoete, roze oleanders, die pas waren begonnen te bloeien, een paar takken van de rode bougainvillea, jasmijn, en

een kleine donkerrode bloem waarvan hij de naam niet kende. De bos was zo groot geworden, dat hij hem met beide armen naar binnen moest dragen. Toch paste alles in de grote stenen vaas, die in de hal stond. Hij ging in een van de schommelstoelen zitten en keek naar de bloemen. Hij wist dat er geen bezoek zou komen. Toch voelde hij zich min of meer gelukkig, die morgen.

Juist toen hij een sigaret op wilde steken zag hij de scheur in de muur van de hal. Hij legde de sigaret weer neer. De hal was tot nog toe het enige vertrek geweest waar de scheuren zich niet vertoond hadden. Hij stond op en liep door het huis. Ook de oude scheuren waren weer teruggekomen.

De metselaars waren in het café. 'Ja, we komen', zeiden ze. 'Morgenochtend. Zonder mankeren'.

Hij dronk een koel glas witte wijn en stapte door het ritselende vliegengordijn, het felle zonlicht in. De weg was bijna wit, het helle licht boorde heet en rood in zijn ogen, de warmte verpletterde hem. Hij bleef even staan, met dichtgeknepen ogen, aarzelde of hij weer terug zou keren in de veilige, donkere koelte van het café, maar hij was bang voor de blikken van de mannen en hun harde, schreeuwende stemmen. Hij voelde zich meer dan ooit een vreemdeling. Voor het eerst was hij bang voor hen, hij wist niet waarom.

Voorzichtig opende hij zijn ogen weer. Het wende wel. Stof dwarrelde op door een kortstondig windvlaagje, dat nauwelijks verkoeling bracht. Hij liep langzaam verder. Zonnebril kopen, dacht hij.

De kerk met zijn bijna blinde muren torende geel en geweldig op boven het kleine dorpsplein. Twee kinderen speelden in de schaduw van het kerkportaal. Een hond lag midden op het plein, met zijn tong uit zijn bek. Onder

een van de stenen banken sliep een man. Ver weg klonk het geratel van een ketting en het rinkelende bonken van een emmer tegen de stenen wanden van een put.
Hij liep langs de kleine huizen, proberend zoveel mogelijk in de smalle schaduwrand te blijven. Soms kon hij een keuken binnenkijken en zag, in die kleine donkere ruimte, een vrouw bezig met schalen en potten, terwijl een kind aan haar voeten zat op de lemen vloer. Hij was de laatste, half afgebouwde huizen voorbij. Nu kwam het pad tussen de vuilnisbelten en de manshoge, al haast verdorde distels door, met hier en daar de zwarte schroeiplekken van het schaarse gele gras, dat tot zelfontbranding was overgegaan. Heel ver, eindeloos ver klonk het geluid van een motorfiets.
Even voor hij het pad naar boven insloeg, zag hij de kleine witte villa waar, naar men hem verteld had, een landgenoot moest wonen. Hij haalde zijn schouders op. Misschien kom ik hem nog weleens tegen, dacht hij. Misschien ook niet.
Hij was nog geen honderd meter het pad opgelopen, toen hij al stil moest blijven staan. Hij hijgde en hapte naar adem, voelde zijn hart bonken in zijn keel, in zijn achterhoofd. Een ogenblik zag hij niets meer. Hij wankelde naar de schaduw van een vijgeboom en ging zitten, met zijn rug tegen de stam aan leunend. Ik moet nog minder roken, dacht hij, toen hij weer denken kon. Misschien eens een hele week niet roken. En een zonnebril kopen. En een strohoed. Dat is alles. Ik ben nog niet oud. Ik heb alleen maar wat veel gerookt, de laatste tijd. Dat is alles.
Hij legde een zakdoek op zijn hoofd, stond op en klom verder. Nog zes maal moest hij blijven staan, voor hij zijn tuinhek bereikte.

De heer Verbiest toonde de metselaars het hele huis, alle scheuren die teruggekomen waren en ook de nieuwe, die zich erbij gevoegd hadden. De beide mannen schudden hun hoofd.

Ook nam hij hen mee naar buiten en liet hun de buitenmuur zien. Op sommige plekken, waar de kalk al verdwenen was, was ook de cementlaag geheel opgebold en tussen het cement en de stenen was een ruimte ontstaan, gevuld met niets dan lucht. De metselaars sloegen er met hun vuist op. Grote brokken cement en kalk lieten los. Een van hen zei:

'Misschien komt het van de regens'. Hij wendde zich nu helemaal tot de heer Verbiest:

'Er zijn in de afgelopen winter abnormaal zware regens gevallen. Daardoor is het metselwerk van sommige oude huizen poreus geworden. Maar weest u niet ongerust. Het huis is stevig genoeg. De muren zijn dik en zwaar. Er zal hoogstens zo nu en dan wat kalk en cement af vallen. In de zomer, als het lang genoeg droog geweest is, houdt ook dat wel op. In elk geval zullen we het zaakje nog eens komen pleisteren'.

'En dit?' vroeg de heer Verbiest.

Terwijl de man aan het praten was had hij zijn hand in het ontstane gat gestoken en haalde er een los stuk steen uit. Hij stond voor hen, met het brok steen in zijn hand. Zijn vingers klemden zich om het ruwe, scherpe oppervlak, om de harde substantie, die plotseling, voelde hij, niet hard meer was, maar ingedrukt kon worden. Het volgende ogenblik viel de steen als fijn gruis uit elkaar, er bleef niets tussen zijn vingers over dan wat stof.

'En dit?' vroeg hij opnieuw.

De mannen keken elkaar verbaasd aan, zonder iets te zeggen. In hun ogen zag hij iets groeien, een ondefinieerbaar licht, een schijnsel van angst. Opnieuw stak hij zijn

hand in het gat en haalde er nog een groter brok steen uit, dat hij even gemakkelijk verpulverde alsof het zand was.
'En dit?' vroeg hij weer. 'En dit?'
Zijn eigen angst groeide, naarmate hij het licht in de ogen van de beide metselaars sterker zag worden. Ze zwegen nog. Eindelijk mompelde een van hen iets: 'Er zijn dingen op deze wereld, mijnheer... Wij zijn maar eenvoudige mensen. Wij...'
Ze zeiden iets tot elkaar in het plaatselijk dialect. Toen groetten ze schichtig, draaiden zich om en liepen haastig het tuinpad af.
De heer Verbiest keek hen na, maar hij zag hen niet. Hij zag alleen de tuin en hij wist dat hij, wat er ook gebeuren zou, nooit van hier weg zou gaan. Met door niets te verwoesten banden voelde hij zich plotseling verbonden aan het huis, aan de tuin, aan het leven...
Hij liep naar binnen. Zijn angst was verdwenen. Zonder ongerustheid onderwierp hij de rest van het huis aan een nauwkeurig onderzoek. Hij zag, dat ook het houtwerk door het bederf was aangetast. Lange sporen liepen kronkelend door de deuren en de deurposten. Als hij er tegenaan klopte, viel er hout, tot geel stof verpulverd, op de grond. De deur die de verbinding vormde tussen de hal en de eerste slaapkamer, was er het ergste aan toe. Het hout bleek volledig uitgehold. Vervelend, dacht hij, maar niets bijzonders. Houtworm, of termieten. Voor alles is een verklaring. Ik ben een rationeel denkend mens. Maar de steen? Bestaat er ook steenworm? Bestaan er termieten die steen aantasten?
Die middag viel een van de zonneblinden, zonder dat er wind was, met een klap uit de muur, hele stukken steen en cement met zich meetrekkend. Hij zag, dat een van de andere spoedig volgen zou. De ijzers, waarmee het blind in de muur bevestigd was, waren al bloot gekomen en een

klein rukje zou voldoende zijn. In nauwelijks een paar maanden tijd had het eens zo solide huis een bouwvallig karakter gekregen.
De heer Verbiest ging niet meer naar het dorp. Hij moest te vaak stil blijven staan op het lange, stijgende voetpad naar zijn tuinhek en zijn angst was te groot, dat hij opnieuw alles zou zien schemeren voor zijn ogen en misschien wel bewusteloos neer zou vallen in het stoffige, half verschroeide gras, en zijn huis niet meer zou kunnen bereiken. Rust houden, dacht hij. Een tijdje goed rust houden en minder roken, vooral in deze hitte.
De metselaars kwamen niet meer terug. En ook het oude vrouwtje bleef weg. Ze was bang geworden. Ook in haar ogen had hij dat plotseling opkomende schijnsel van angst gezien, toen een stuk steen zich vanzelf uit de muur losmaakte en, bijna zonder geluid te geven, tot een hoopje stof uiteenviel op de grond. Ze had een kruis geslagen en was, zonder iets te zeggen, weggegaan. Een jongetje uit het dorp deed nu de boodschappen voor hem en zette ze, met het wisselgeld in een papiertje gewikkeld, bij het tuinhek neer. Schichtig liep hij dan weer weg, het voetpad af.
De oude heer Marcus Verbiest kookte zelf zijn potje op het houtskoolfornuis in de keuken, waste zijn kleren, veegde gruis en stof uit het huis. Hij vond het niet erg. Hij had vroeger veel voor zichzelf gezorgd en het hield hem bezig. De rest van de tijd zat hij te lezen op een schaduwrijke plek in de tuin, of zomaar wat te soezen en aan niets te denken. Hij schrok nauwelijks meer op als er, zonder dat er ook maar een zuchtje wind was, een pan van het dak viel of een steen uit de muur. In de tuin kon hem niets gebeuren.

Toen hij op een avond naar binnen ging en de deur van de serre opentrok, kwam er weer een stuk van het plafond naar beneden. Ook in de slaapkamer klonken geluiden.

Hij durfde niet te gaan slapen. Hij ging in de hal zitten en nam een nieuw boek, maar kon niet lezen. Telkens was er weer een geluid, dat hem op deed schrikken, erger dan anders: een zacht tikken, een gekraak, een dreunen en bonzen, een nauwelijks hoorbaar knagen, een ver gerommel. Hij stond op, liep naar de boekenkast en zette het boek weer terug. Voor het eerst sinds lange tijd greep hij naar zijn knipselboeken. Hij nam het bovenste, met zijn kaft van dik, grijs karton, uit de kast. Het leek hem alsof het minder zwaag woog dan anders. Hij sloeg het open. De hoek van de pagina die hij tussen zijn vingers nam, verpulverde tot stof. Hij nam een volgende pagina, twee, drie tegelijk: het stof dwarrelde uit zijn vingers. Hij streek over een blad, over de vergeelde knipsels: ze verdwenen, een dun laagje gelig stof op zijn vingertoppen was alles wat er van het blad overbleef. Hij liet het boek vallen. Het gaf nauwelijks een plof, het viel onmiddellijk tot stof uiteen.

Het volgende knipselboek verpulverde al, zodra hij het uit de kast nam. 'De zin van mijn bestaan', mompelde hij, vaag glimlachend.

Hij bekeek het stof op zijn vingertoppen: het was ijl en dun, als stuifmeel. Het leek, of er leven in zat. Of het uit miljoenen, miljarden microscopisch kleine diertjes bestond. Neen, geen diertjes. De moleculen, de atomen zelf van de stof waren tot leven gekomen.

Hij keek naar het houtwerk, de muren, ogenschijnlijk nog gaaf. Maar daar binnen, onder die steeds dunner wordende kalk- of houtlaag, daar krioelde het, daar leefde het; al sinds jaren misschien woekerde het voort, het langzame desintegratieproces.

Hij draaide zich om en liep, bang en voorzichtig, door de serre naar buiten. Een langzame, beheerste vlucht, dacht hij. Hij durfde niet om te kijken. Onder zijn voeten knar-

sten kalk en gruis. Hij voelde het stof van de knipselboeken nog kleven aan zijn vingertoppen, als de vleugels van een nachtvlinder, die men per ongeluk fijngeknepen heeft. Hij probeerde ze af te vegen aan zijn broek.

De maan was bijna vol. De beide palmbomen wierpen lange, donkere schaduwen over de tuin, die in een zilverblauwe glans gehuld was. De nacht was zeer zacht. De heer Verbiest snoof de geuren op, de zoete geuren van de bloeiende oleanders en de jasmijn. Hij dacht aan nachten uit het verleden en huiverde. Ik ben nog niet oud, dacht hij. Ik ben toch nog niet oud. Maar soms kan men plotseling het besef krijgen dat alles voorbij is, onherroepelijk voorbij. Dat er niets nieuws meer komt. Niets. En toch is dit dan weer zo onbegrijpelijk, zo onvatbaar, dat het besef ook op hetzelfde ogenblik weer verdwenen is.

Ik leef, dacht de heer Verbiest. Ik ben een redelijk denkend mens. Ik ruik de geuren en voel de nachtwarmte en ik zie de kakkerlak, die daar de brede streep maanlicht oversteekt op zoek naar een steen waar hij onder kan kruipen. Ik leef en ik ben nog niet oud en toch heb ik daarnet gedacht dat er niets meer was. Niets dan wat stof.

Hij ging in een van de rieten tuinstoelen zitten en keek naar het huis, naar de door de maan verlichte muren, naar de kartelrand van het dak, die hij duidelijk kon zien tegen de nachtblauwe hemel, naar de schaduw van de palmkroon die zich, tussen twee ramen in, op de muur aftekende. Ver weg, op zee, klonk het regelmatig getjok van de vissersboten. In het dorp, beneden, blafte een hond en knetterde een bromfiets. Verder waren er geen geluiden. De tuin leek te zweven in het maanlicht, alles was vloeibaar geworden.

Opnieuw keek hij naar het huis. Toen zag hij, dat de muren langzaam begonnen te bewegen en wankelend naar elkaar toe bogen. De kartelrand van het dak golfde op

en neer. Ramen knikten elkaar toe. En plotseling zakte het huis, zonder enig geluid, ineen. Een grote stofwolk steeg langzaam op. Stof van kalk en steengruis drong in zijn neusgaten, in zijn ogen.
De oude heer Marcus Verbiest proestte, snoot zijn neus, wreef het stof uit zijn ooghoeken, die begonnen te tranen. Even nog keek hij naar de witte stofwolk, die langzaam hoger steeg in de maanhemel, hoger nog dan de paddestoel van een bom. Toen viel hij op zijn stoel in slaap.

de meerijder

De heer Witkamp had er al zes uur op zitten. Het was snel donker geworden, maar het was nog druk op de weg. Het regelmatige dimmen voor de tegenliggers hield hem een beetje bezig en verdreef de opkomende slaap. Misschien had hij wat minder moeten eten. En drinken vooral. Niet dat hij dronken was. Niet in het minst. Maar het overvloedige maal, met zeker drie of vier glazen wijn erbij, had hem doezerig gemaakt, en zelfs de zwarte koffie met cognac na had dat soezerige gevoel niet kunnen verdrijven.

Met zijn linkerhand draaide hij het raampje wat verder open. De frisse nachtwind streek langs zijn slapen, een weldadig gevoel. Hij luisterde naar het monotone zoemen van de motor. Een kaarsrechte tweebaans weg, bijna geen hellingen, geen noemenswaardige bochten, een weg om van in slaap te vallen. Hij zette de radio aan. Geklets. Rotmuziek. Storingen. Dan liever niets, alleen maar het zoemen van de motor en het zoeven van de banden over het beton.

Soms was er een vrachtauto, die hij passeren moest, een hoog zwart gevaarte met vier kleine rode lichten, die snel dichterbij kwamen, maar ook dat was niet meer dan routine, het gebeurde automatisch, haast zonder dat hij zich ervan bewust was. Een enkele keer ook moest hij vaart minderen voor een dorpje: druk gerommel van klinkers of keien, die onder de banden door rolden, wat straat-

lantaarns, slaperige huisjes, een of twee verlichte cafés, een benzinepomp. Dan weer langzaam het gaspedaal indrukken, verder door het inktzwarte duister, achter de twee witte banen van de koplichten aan.
Hij keek op het dashboardklokje. Elf uur. Nog een uur of drie rijden. Benzine genoeg voor honderd kilometer. Straks ergens bijtanken. En even rondlopen, de rug en de benen strekken. Jammer, te laat om nog ergens heen te gaan met Marilyn. Ze zou wel slapen als hij thuiskwam. Jammer, het was altijd zo prettig, na zo'n lange tocht, ondanks de vermoeidheid. Niet direct gaan slapen, maar eerst nog even ergens een opkikkertje pakken, even ontspannen, even dat zoemen en trillen in je oren kwijtraken. Want als je naar bed ging, bleef dat gewoon nog doorgaan, de halve nacht lang.
Hij ging verzitten en strekte zijn rug, die pijn begon te doen. Het was fris geworden, maar hij liet het raam open. De nachtwind behoedde hem voor wegsoezen. Sigaret? Nee, liever niet, al te veel gerookt vandaag. Besprekingen, vermoeiend, altijd veel roken, dan dat overvloedige maal nog, eten is ook vermoeiend, al denk je dat je er even van opknapt, hij was wel lastig, maar ik heb hem er toch onder gekregen, hij kan nu niet meer terugkrabbelen, 99% kans dat de zaak doorgaat, tegen 3½%, het had beter gekund, maar niet klagen, Van Mangelen zal wel opkijken, die had er een zwaar hoofd in, zal hij ook niet gedacht hebben, misschien toch beter even kunnen bellen vanmiddag, nee, waarom ook, extra onkosten, wat kost zo'n telefoontje niet, en als het nu nog zin had, Van Mangelen had er natuurlijk wel op gerekend, maar ja, lekker, die nachtwind, nu een sigaret, nee, toch maar niet, zoef, zoef, zoef, drie tegenliggers na elkaar, zoef, zoef, zoef, bomen, bomen, bomen, je hoort weleens dat bomen aantrekkingskracht uitoefenen op som-

mige automobilisten, je zou het haast zeggen, er zijn er zoveel die tegen een boom oprijden, laatst ook weer, zonder aanwijsbare oorzaak van de weg af, en het was niet eens glad, raar is dat eigenlijk, gelukkig dat ik daar geen last van heb, lekker was dat eten, lekker, even een boer en dan proef je het weer even, lekker, lekker behaaglijk voel je je dan, vlak na zo'n maal, verdomd lekkere meid eigenlijk, die secretaresse van die vent, jammer dat ik niet een paar dagen kon blijven, viel vast wel wat mee te versieren, wat een poten, van die hele lange met glanzende nylons, en dan dat geile smoel van 'r, die Fransen weten wel wie ze als secretaresse nemen, hij wel, hé, even opletten, wat moet die vent nou, o die gaat rechtsaf, ik wist niet dat daar een zijweg was, ze geven hier ook niks aan, en al die bomen, je wordt er gek van, komt er nou nooit een eind aan zo'n rij bomen, en allemaal dezelfde, allemaal even hoog en even dik en allemaal een witte band om hun bast, hoeveel kilometer nou al, zeker twintig of dertig, of veertig, god mag het weten, wat rij ik nu, honderdtien, da's redelijk, mooi gemiddelde, god wat een poten had die meid, maar wat heb je eraan, zit je je daar op te winden in je eentje, in de auto, als ze nou naast je zat, en dan eventjes een stil zijweggetje inslaan, leuke onderbreking van de tocht, stond er nou maar eentje te liften, maar om deze tijd van de nacht zie je ze niet, wanneer zie je ze trouwens wel, alleen als je met je eigen wijf aan het stuur zit, dan staan ze bij hoopjes langs de weg, de een al mooier dan de ander, en dan maar doorrijden, ook een tantaluskwelling, je zou eigenlijk...

Plotseling zag de heer Witkamp zichzelf aan het stuur zitten. Er was geen twijfel mogelijk, hij zat aan de rechterkant, naast de bestuurder, en de bestuurder, dat was hijzelf. Hij keek strak, gespannen, voor zich uit op de weg, iets

gebogen, zoals hij altijd zat, en die bril met gouden randjes, die scherpe neus, dat kleine precieuze snorretje, die slappe kin, wat een naar smoel eigenlijk, maar hij was het, waarachtig waar, hij was het.
De heer Witkamp schudde heftig zijn hoofd en wreef zich over zijn ogen. Gelukkig, het beeld was verdwenen. Hij hield weer zelf het stuur vast, een beetje krampachtiger dan anders, dat was alles. Haast automatisch nam hij zijn voet van het gaspedaal, keek in de spiegel, stelde het rechter knipperlicht in werking, trapte op de rem en stuurde de wagen langzaam de berm in, tussen twee bomen. Toen zette hij de motor af. Het was doodstil.
Hij legde zijn armen op het stuur en liet zijn hoofd op zijn armen rusten. Even sloot hij zijn ogen, maar hij sliep niet in. Hij was helderder dan ooit. Duidelijk voelde hij de nachtwind naar binnen waaien en met zijn haren spelen. Door zijn wimpers zag hij telkens de lichten opflitsen van de langs rijdende auto's, en als het een vrachtauto was, voelde hij de grond trillen onder de wagen. Na een paar minuten keek hij weer op en wreef nog eens in zijn ogen.
'Verdomme', zei hij hardop. 'Ik heb zeker geslapen. Een seconde misschien'.
Hij opende het portier en stapte uit. Haalde diep adem. Stak een sigaret op. Liep langzaam heen en weer en keek naar de weg, naar de bomen, naar het onzichtbare land achter de bomen, naar de zwarte, sterrenloze hemel waarin de toppen van de bomen verloren gingen. Het rook naar vochtig hout. Hij liep een eindje verder, ging op een kilometerpaaltje zitten tot zijn sigaret op was. Het was fris, hij huiverde, voelde de koude steen van het paaltje door zijn broek heen. Het gras was nat van dauw.
'Verdomme', zei hij weer.
Aarzelend liep hij terug naar de auto, alsof hij het ogen-

blik waarop hij in moest stappen, zo lang mogelijk uit wilde stellen. Hij herinnerde zich niet, de lichten gedoofd te hebben. Zwak lichtte het chroom van de bumpers op in het vage nachtlicht. Met tegenzin liep hij verder. De auto was anders geworden. Een vijandig ding, een gevaarlijk ding.

Langzaam stapte hij in. Nog aarzelender draaide hij het contactsleuteltje om en verrichtte alle handelingen die noodzakelijk waren om de auto weer op de weg te krijgen. Hij was plotseling bang geworden.

Heel langzaam voerde hij de snelheid op: dertig, veertig, vijftig. Hij drukte de versnellingshandle omlaag. Zestig, zeventig. Hij begon zich al weer wat geruster te voelen. Onzin, hij had niet geslapen. Het was gewoon een gek moment van verbeelding geweest. Net zoiets als op de Autobahnen wel eens voor schijnt te komen. Dat je plotseling een huis midden op de weg ziet staan. Of vlak voor je een auto die er niet is. Je eerste reactie is dan: remmen, en daar komen soms de grootste ongelukken van. Gelukkig dat ik niet geremd heb, dacht hij. Het was overigens wel gek. In totaal had het misschien nog geen tiende, nog geen honderdste seconde geduurd, maar in je verbeelding leek zoiets eindeloos. Hij voerde de snelheid op tot negentig. Toen kwam hij bij een dorp, en even verder was een benzinestation, waar hij bijtankte.

Alles was nu goed gegaan. Hij voelde zich frisser, minder moe, minder slaperig. Het was laat, hij had heel wat tijd verloren, alles bij elkaar zeker twintig minuten. Proberen, het in te halen: zestig, tachtig, honderd, honderdtwintig. Er was nu veel minder verkeer op de weg, nog maar zelden kwam hem een tegenligger tegemoet of reed hij een auto voorbij. Het ging prima. Als het zo door bleef gaan, zou hij de verloren tijd met gemak in kunnen halen. Als Marilyn sliep, dan maar even alleen uit, naar

de bar, wat vrienden zien, lekker ontspannen kletsen over onbenullige dingen, nog anderhalf uur, een goed uur misschien, als het meeliep, maar liever niet eerst naar huis gaan, Marilyn sliep toch al, het gaf niet, als het wat laat werd, morgen uitslapen, elf uur naar kantoor, vroeg genoeg, twaalf uur misschien, nog net op tijd om Van Mangelen te spreken voor die ging lunchen, de zaak was nu toch zo goed als in kannen en kruiken, alleen de invoervergunning nog, nu ja, daar moesten zij maar voor zorgen, dat was zijn zaak niet, allemachtig, een lunch noemen ze zoiets, om twee uur zijn we begonnen en om vier uur waren we nog maar net klaar, wat een buik, en toch al weer trek ergens in, niet in eten direct, maar gewoon in iets hartigs, straks in de bar een portie bitterballen, of een paar croquetten uit de automaat, verdomd als ik nog aan die griet denk, wat een poten had die meid, ze trok haar knieën niet terug toen ik er met de mijne tegen aan kwam, maar verder niks te versieren, wat een zonde eigenlijk, daar zou je nou een avond mee op stap moeten, met zoiets, wat stond er op dat bord? net niet gezien, al voorbij, zal wel niks bijzonders zijn, beetje langzamer rijden maar, voor de zekerheid, je kunt nooit weten, gas terugnemen, zo, honderd, dat is genoeg, de weg blijft mooi recht, geen onverwachte bochten, niks bijzonders, waar zullen we nu eens aan denken, niet aan die meid, dat heeft toch geen zin, en ook niet aan de zaak, prettige dingen, de bar, warmte en rook, koel glas bier, praten, verdomd, stond er nou maar eens iemand te liften, het hoeft niet eens een mooie meid te zijn, al is het maar gewoon iemand waar je tegen praten kunt, al die uren alleen in zo'n auto, daar word je ook ibbel van, op den duur zou je . . .

Toen zag hij zichzelf weer. Hij hield een sigaret tussen zijn lippen geklemd, hoewel hij zeker wist dat hij er geen

opgestoken had. Scherp tuurde hij voor zich uit, vee te gespannen eigenlijk. Zit ik altijd zo? vroeg hij zich af Wat gek eigenlijk. Er kwam een helling. Hij zag zijn hand naar de versnellingshandle gaan en terugschakelen hij hoorde de motor razen. Hoe lang duurt dit nu al? Hij voelde dat zijn arm op de steun van het rechterportier rust te. Er was geen vergissing mogelijk. MAAR DAT KAN NIET! !

In paniek nam hij zijn voet van het gaspedaal, trapte zonder in het spiegeltje te kijken op de rem. De auto begon te slingeren. Hij liet het rempedaal weer opkomen, stuurde bij. Kalm blijven, dacht hij, kalm blijven. Er kwam niets achter hem. Hij reed een kalm gangetje van nauwelijks veertig kilometer. Een eindje verder, even voor een kleine stad, zag hij licht. God zij gedankt. Langzaam reed hij erheen. Langzaam, dan kan er nooit iets gebeuren. Het was een café voor automobilisten. Hij reed het voorpleintje op, tussen de metalen stoeltjes en tafeltjes van het terras door. Het grint knarste onder de banden. Automatisch verrichtte hij alle handelingen: contact afsluiten, handrem aantrekken, lichten doven, raampjes omhoog draaien, deuren sluiten.

Voor hij naar het café liep, gaf hij een schop tegen de banden en zei: 'Verdomme, verdomme'.

Binnen was het vol en rokerig. Er zaten voornamelijk vrachtautochauffeurs en een paar vrouwen. Sommigen sliepen met hun hoofd op hun armen. Hij bestelde koffie.

'Goeie sterke zwarte', zei hij.

'Slaap, meneer?' vroeg de kelner.

'Gaat wel', zei hij.

'Moet u nog ver?'

'Een uurtje nog', zei hij.

'U hebt er zeker al heel wat op zitten, hè? U ziet er tenminste moe uit'.

'O ja?' vroeg hij.
Vervelende, bemoeizieke kelner. Hij voelde zich niet moe. Hij had ook geen slaap, of nauwelijks. Hij voelde zich best. Het was alleen maar voor de zekerheid, dat hij de zwarte koffie dronk en even later naar het toilet ging om zijn gezicht onder de kraan te houden. Lang liet hij het ijskoude water over zijn handen stromen en pletste er proestend zijn gezicht mee nat. Het deed pijn, zijn huid leek strak, alsof hij op barsten stond, en was overgevoelig. Maar het friste hem min of meer op. Hij voelde zich beter nu, nog fitter dan daarnet.
Maar toen hij naar de auto liep, voelde hij de angst weer opkomen. 'Verdomme', zei hij. Hij aarzelde, bleef wat rondhangen op het voorerf. De deur van het café ging open. Drie, vier vrachtautochauffeurs met hun maats kwamen luid pratend naar buiten. De vrachtauto's, enorme trucks met opleggers, stonden aan de zijkant van het café geparkeerd. Hij liep erheen. De chauffeurs klommen naar hun hoge zitplaatsen en klapten de portieren dicht. De motoren sloegen aan. Een geweldig dreunen, trillen en daveren sloeg tegen de muren op en golfde weg over het land. Langzaam kwamen de zwarte gevaarten in beweging en rolden naar de weg. Knipperend met hun rode, gele en witte lichten reden ze de betonbaan op, het gedaver klonk nog lang na.
Even wachten, dacht hij, tot ze wat verder zijn. Anders moet ik ze allemaal passeren. Hij liep om het huis heen. Aan de achterkant was een kleine tuin met struiken en een paar vruchtbomen. Aan een lijn hing wasgoed, dat lui bewoog in de wind. Het rook er zoetig naar smeerolie en metaal en rubber. Hij zag, dat er ook nog een garage was achter het huis. De deuren stonden open. Waarschijnlijk lagen er oude onderdelen en banden in opgeslagen. Toen hij voldoende aan het duister gewend was, zag

hij ook de zwarte heuvelruggen die zich golvend aftekenden tegen de iets lichtere hemel. Ik wou dat het dag werd, dacht hij.

Langzaam liep hij terug naar de auto, maar toen hij hem daar zag staan, gevaarlijk glimmend in de lichten van het café, aarzelde hij weer. Het was net of de wagen niet van hem was: een vreemd, vijandig ding, een wapen, op hem gericht, verwrongen staal, versplinterd glas ...

Met zijn handen leunde hij op een koud, aluminium fietsenrek, zijn vingers klopten op het gladde metaal van het reclamebord, dat onder de ronde buis was aangebracht. Ik kan niet dood, dacht hij plotseling. Het kan ieder ander overkomen, alleen mij niet. Krankzinnige gedachte natuurlijk, maar ik weet het. Dood is onmogelijk, het kan niet bestaan, althans niet voor mij. Met geweld haast dwong hij zich, aan andere dingen te denken, aan de mooie benen van die meid vooral, het lamplicht glanzend op haar nylonknieën, maar ondanks zijn verwoede pogingen zag hij voortdurend andere dingen voor zich, krantefoto's van verongelukte auto's, wrakken die hij langs de weg gezien had. Godverdomme, dacht hij, ik rijd al vijftien jaar en ik ben nog nooit bang geweest. Wat doen? Hier overnachten, wachten tot het daglicht wordt? Nee, niet toegeven, nooit toegeven, ze krijgen er mij niet onder. Maar de angst groeide nog toen hij het sleuteltje in het portierslot stak en achter het stuur ging zitten. Hij wachtte even, voor hij de deur dichtsloeg. Hij knipte de lichten aan en keek voor zich uit. Toen schoof hij naar de rechterplaats. Het ging moeilijk, over de handrem heen. Toen hij zat, liet hij zijn arm op de armsteun van het rechterportier rusten en keek naar de plaats achter het stuur. Die was leeg. Allicht was die leeg. Het was gewoon waanzin. Een hallucinatie, anders niet. Niet eens van de slaap, maar van iets anders. Misschien een dokter raad-

plegen, of nog beter, een psychiater. Overwerkt, de spanningen van de laatste tijd. Rusthouden, met vakantie gaan, er eens helemaal uit. Welnee, dat was het ook niet. Gewoon te zwaar gegeten. Er drukt iets op de maag, daar ga je gekke dingen van zien. Ik ben niet bang, dacht hij.

Hij ging weer achter het stuur zitten, sloeg het portier dicht, draaide het raam omlaag en startte de motor. Langzaam reed hij weg, luisterde naar het geruststellend gebrom van de motor, keek naar de lichten van het dashboard, de rode streep van de snelheidsmeter, het blauwe controlelampje van de grote lichten, de witte bundels voor hem uit.

Ik ben niet bang, dacht hij, maar het bonsde nog in zijn keel. Hij reed nog altijd in de tweede versnelling, durfde niet over te schakelen naar de derde.

Och, onzin. Als het weer gebeurt, is het heel simpel. Direct langzaam gaan rijden, de berm indraaien en stoppen. Er is niets aan de hand.

Het bonzen verminderde. Hij schakelde over. Naarmate hij sneller ging rijden nam ook zijn zelfvertrouwen toe. Hij drukte het gaspedaal in, tot de rode streep op 90 stond. Dat is genoeg, dacht hij, dan heb ik tijd genoeg om te reageren en te stoppen. Er kan niets gebeuren.

Hij begon aan de vakantie te denken. Over twee maanden misschien. Maar weer naar het zuiden. Zonder auto. Vliegen. Lekker vier weken nietsdoen en luieren in de zon. Zwemmen, tochtjes maken het binnenland in. Beetje sportief doen, daar houdt Marilyn van. Zo nu en dan eens er alleen op uit, 's avonds, als ze moe was, slippertje maken, zien, een lekkere meid daar te versieren. Zee, hij zag de zee, luie, warme golven, heet, geel zand. Niet te veel dromen, actief blijven. Terugschakelen, gevaarlijke bocht. We komen in het heuvelland.

Nog steeds bomen, maar geen rechte rij meer, het is een kronkelrij geworden. Gas terugnemen, zeventig is genoeg. Afdaling. Nu komt er weer een recht stuk. Er is niemand meer op de weg. Tachtig, negentig, ho, niet meer.

Toen realiseerde hij zich dat hij al een hele tijd met zijn rechterarm op de armsteun van het rechterportier leunde. Hij keek. Ja, daar zat hij weer. Nu zonder sigaret, maar weer even gespannen turend op de weg.

'Verdomme', vloekte hij. Hij wilde zijn handen uitstrekken om het stuurwiel te grijpen, maar het kon niet, ze waren verlamd. Hij spande zich in, begon te transpireren, probeerde met zijn voet de rem te bereiken, kreunde van inspanning, smeekte, toe, ga weg, ga weg, vloekte, verdomme, verdomme, verdomme, zag plotseling de bomen langsflitsen aan de rechterkant.

Op hetzelfde ogenblik verdween het beeld. Hij kneep zijn handen om het stuurwiel, voelde het duidelijk, warm en zweterig, tegen de huid van zijn handpalmen. De wagen slingerde even. Hij maakte zijn greep wat losser. Maar opnieuw zag hij zichzelf. Weer zat hij aan de rechterkant. O god, het komt weer, het komt weer, dacht hij. Stoppen, stoppen, STOPPEN! Maar de rode streep ging de verkeerde kant uit: vijfennegentig, honderd, honderdvijf, honderdtien, honderdvijftien, honderdtwintig. Hij hoorde zichzelf gillen. Stoppen! Stoppen, IDIOOT! Stoppen! Kijk uit, daar komt een bocht, STOPPEN! !

Hij rukte aan het stuur, maar de ander rukte terug. Hij voelde opnieuw de wagen slingeren, de verkeerde kant opgaan. De klap volgde onmiddellijk, zonder overgang. Hij hoorde het niet eens meer.

De volgende morgen vonden ze hem. De wagen was tegen een boom opgereden en volkomen vernield. Zelf zat hij

aan de rechterkant, tegen het verwrongen portier aangeklemd. Op de bestuurdersplaats zat niemand, een feit dat nogal wat bevreemding wekte bij experts en autoriteiten. Hoe zou er ook iemand hebben kunnen zitten: het stuur was door de rugleuning van de stoel heen gedrongen.

grint

Herinnering is altijd waar. Werkelijkheid is onwaar. Herinnering is droom geworden werkelijkheid. Werkelijkheid een nog niet geboren droom.

In mijn herinnering was het huis donker en bruin, in werkelijkheid was het licht en wit. Zelfs als de zongordijnen waren neergelaten, was het niet donker in de ruime, hoge kamers. Schaduw en schemer waren een waas van paarsblauwe tule, dat zich over alle voorwerpen legde. En in de open voorgalerij, waar ik speelde, was het altijd licht. Maar deze werkelijkheid heeft voor mij nooit bestaan. Voor mij was alles donker en bruin in het huis.
Buiten was het anders. Buiten was alles groen, niet het lichte, vrolijke groen van het noorden, maar meer de kleur van aquariumwanden die in lange tijd niet zijn schoongemaakt: wier en groenige aanslag. En tussen die wanden dreef ik rond, een kleine witte vis. Alleen als ik mijn ogen sloot, was ik in het oranjerode paleis van de zonnegod.

Die middag had ik de roep van de poetoeh-man nog niet gehoord. Ik lag op de witte tegelvloer, warm bloot kleinemeisjes-lijfje op koele steen. Ik sliep niet helemaal, maar was evenmin wakker. Ik droomde van een groot wit huis (woonde ik dan niet in een groot wit huis?), waar het koel was, want het stond op de top van een berg. Ik leunde

over de balustrade van de voorgalerij en voelde de wind langs mijn gezicht blazen. Beneden mij waren de donkergroene, bijna zwarte bossen en ver weg zag ik de glinsterende streep van de zee. Van ver kwam ook het eindeloos getjirp van de krekels.

Zo sterk verlangde ik, bij de zee te zijn, dat iets me ophief boven de balustrade uit. Ik spreidde mijn armen uit en kon zweven. Zwevend daalde ik en zag de kolkende bossen snel onder mij wegglijden. Ik was niet bang. Toen ik de grond naderde nam ik een andere houding aan en kwam verend, met een kleine schok maar, op mijn voeten terecht. Maar ik was niet bij de zee. Ik stond op de lange rechte grintweg die van school naar huis leidt. Ik was naakt. De hoge, magere klapperbomen, die langs de weg stonden, gaven niet voldoende schaduw en de zon brandde fel op mijn huid. Het zweet liep kriebelend langs mijn benen, het grint kleefde aan mijn voeten en vormde zware pijnlijke klompen, die hoe langer hoe groter werden. Bovendien was er de brug, die ik over moest. Het gat dat de bandjir erin geslagen had, was nog niet gedicht. Het was met touwen afgezet en altijd, als ik erlangs liep, keek ik naar beneden, hoewel de angst als een golf tegen me opsloeg.

Toen ik vlakbij het gat was, zag ik dat de touwen weggehaald waren, maar wonderlijk genoeg was ik nu niet bang. Ik bleef staan en keek omlaag. De rivier stroomde in een andere richting. Het water was groen van wier en voerde allerlei voorwerpen met zich mee. Voorwerpen die ik herkende: een stoel, mijn bal, mijn poppewagen, mijn springtouw, de pop zonder hoofd . . .

Opeens hoorde ik de roep van de poetoeh-man. Ik keek op en zag hem voor me uit lopen, ver weg, helemaal aan het eind van de laan. Het was daar donker, terwijl ik zelf nog in het volle zonlicht stond. De poetoeh-man

droeg twee lichtjes aan zijn juk, die zachtjes heen en weer schommelden op het ritmische bewegen van zijn lichaam. Zijn roep klonk weemoediger dan ooit: poetoeh... poetoeh...

Ik begon te lopen, want ik moest hem inhalen. Hij had me iets belangrijks te zeggen, iets dat beslissend zou zijn voor mijn hele leven. Maar de grintklompen groeiden steeds meer aan en mijn voeten waren zo groot en zwaar geworden, dat ik struikelde over hun gewicht. Ik viel en begon te huilen. Mijn knie deed pijn.

Ik lag op de witte tegelvloer en hoorde de roep van de poetoeh-man. Ik huilde. Mijn knie deed pijn. Een deur ging open. Ik hoorde stemmen. Mensen bogen zich over me heen: 'Wat is er? Waarom huilt ze?'

De roep van de poetoeh-man kwam dichterbij. Wat had hij me te zeggen? Hij zei alleen maar: 'poetoeh...'

De mensen bogen zich over me heen. Een bruine, behaarde arm raakte me aan. Mijn knie deed pijn. Ik ging op mijn zij liggen.

De poetoeh-man kwam het erf op. Hij bukte zich, nam zijn juk af, zette zijn mandje neer en ging op zijn hurken zitten. Toen begon hij een vuurtje te maken. De geur van de smeulende houtskool drong in mijn neusgaten. Het was een geruststellende geur. Ik huilde niet meer. Maar nog altijd bogen de mensen zich over me heen. En de stemmen: 'Kijk, haar knie bloedt. Er zit grint in de wond. Hoe kan dat nu? Ze is toch niet op de grintweg geweest? Ze heeft al die tijd hier liggen slapen'.

Ze namen me op en droegen me naar binnen. Mijn knie deed pijn. In het huis was alles donker en bruin. En de poetoeh-man zei alleen maar: poetoeh...

Ik was niet op de grintweg geweest. Maar in mijn knie zat grint. En op de tegelvloer was geen grint. Ik was

immers ook niet gevallen? Toch bloedde mijn knie.

Het doet er niet toe, wat kan of niet kan. Werkelijkheid is altijd onwaar. Alleen herinnering is waar. Herinnering is droom geworden werkelijkheid. Werkelijkheid een nog niet geboren droom.

Son Serra, Mallorca, oktober 1963

inhoud

ogen van plastic	7
brieven	18
de dolle trams	34
onweer	56
het desintegrerende huis	65
de meerijder	92
grint	104

DE PERS OVER DE NEDERLANDSE SCHRIJVERS IN DE SERIE AUTEURS VAN DE TWEEDE EEUWHELFT

HEERE HEERESMA: *Bevind van zaken*

'... Er is in deze acht verhalen een verlangen, te laten zien hoe het spel der mensen in alle werelden hetzelfde is, maar de middelen, daartoe gebruikt, zijn eerder esthetisch-plastisch dan motorisch. Het is de werkelijkheid van deze tijd die wij te aanschouwen krijgen, maar wij voelen dat de schrijver daarvan zo verbijsterd is, dat hij zijn personen niet veel anders kan laten doen dan wachten, vragen, aarzelen en tasten'.

C. J. KELK in *De Groene Amsterdammer*

HEERE HEERESMA: *Een dagje naar het strand*

'... Het mooie van deze vertelling is, dat de schrijver de ondergang van zijn hoofdfiguur in slechts honderd bladzijden heeft kunnen weergeven. De wandelaar langs het strand moet zijn liefde verdelen tussen de drank en het invalide kind. Door middel van allerlei trucs en bedriegerijen en bluf weet de alcoholist zijn bier en jenever te bemachtigen. Het meisje komt ook niets te kort en heeft met haar limonade en een grote schelp een heerlijke dag. Ze begrijpt niets van wat er in haar "oom" omgaat en heeft het grootste plezier in zijn dronkemanscapriolen.

'Heeresma heeft zijn drankzuchtige zo beschreven, dat deze de lezer niet met walging vervult, maar eer sympathiek aandoet. Men volgt de gang van kroeg naar kroeg met grote deernis. De soms wat theatrale, bijbels aandoende, dikwijls ook geestige uitlatingen van de zwakkeling duiden er op, dat hij zich zijn uitzichtloze toestand wel bewust is. Zijn hang naar wat genegenheid van het kind en enkele vriendinnen wijst op de grote eenzaamheid, die men bij gebrek aan wilskracht en een sterk geloof naar zijn jammerlijk einde voert.

'Bijzonder knap heeft Heeresma de sfeer geschetst, waarin de gebeurtenissen zich afspelen: het verlaten strand, de striemende regen, de onheilspellende ontmoetingen in cafés enz. Aan de verleiding, tragiek en sentimentaliteit een ruime plaats te geven heeft de schrijver gelukkig kunnen weerstaan. Zo ontstond een voortreffelijke novelle, die

naar een werkstuk van groter omvang doet verlangen. D
auteur heeft er het talent voor'.

WILLEM V. D. VELDEN in *De Sten*

HEERE HEERESMA: *De vis*

'... Heeresma, die we reeds kennen uit zijn kleine roma
Een dagje naar het strand, heeft zijn allegorie prachtig
strak en beheerst verteld. Hij blijkt hier opnieuw ee
auteur met een beslist eigen stijl. Hij schrijft, zou me
kunnen zeggen, zeer eenvoudig, maar het is met een een
voud die alleen bereikt wordt doordat men wat men zegge
wil volkomen heeft verhelderd in de geest. Alles klopt i
deze allegorie, de on-menselijkheid der organisatie word
er scherper door het kleine menselijk avontuur van Natan
zijn ouders en zijn geliefde Eli. En boven de stad met zij
gebouwen, die in elkaar overgaan en die nauwelijks over
zienbaar zijn, hangt de reusachtige vis, geheimzinnig, on
verklaarbaar. Hij boezemde eerst ontzetting in, maar d
mensen gaan hem vergeten, nemen hem op in hun dage
lijkse blindheid, terwijl de zon schijnt. Als met de eerst
plensbuien de vis wilder en wilder gaat bewegen, word
dit nauwelijks opgemerkt'.

JOS. PANHUIJSEN in *Het Binnenho*

PAUL VAN DER LOEFF: *Splijtbaar materiaal*

'... De titel duidt op een explosieve mogelijkheid, in be
dwang gehouden en beheerst. Zonder die beheersing was
het met de beschaving slecht gesteld. Het verontrustende i
dat die beschaving er nog altijd is bij de gratie van ee
beperkte kring zich beheersende figuren.

'Paul van der Loeff transponeert die gevaarlijke situatie
dit hachelijk evenwicht waarvan iedereen het beste hoopt
op crisistoestanden in mensenlevens, vooral van jeugdige
personen. Typisch voorbeeld van zo'n met dreiging ge-
laden toestand, met voor de betrokkene psychisch belasten-
de elementen, levert het openingsverhaal *Zwarte kevers*.

'... Volgens Pope is de vrees die men zichzelf aandoet he
ergst. Dat kan de moraal zijn van dit knap geschreven ver-
haal waarin de zelfgeschapen dreiging symbool is van de
zelfgeschapen gevaren waarin wij dag in dag uit leven'.

HAN JONKERS in *Eindhovens Dagblad*

STEVEN MEMBRECHT: *Wachten op de zon*

'... De directe verbondenheid van de auteur met de figuren in zijn verhaal, de identificatie met (eerder bijna de projectie op) de hoofdfiguur, zonder dat van autobiografische elementen sprake behoeft te zijn, verleent aan deze roman een merkwaardige innerlijke spanning. Geheel en al beheerst Membrecht de vorm, die hij wenste, nog niet.

'Maar het is opmerkelijk, dat een jong auteur zich weer om de vorm bekommert, dat hij de ontworteling en de verwarring van een jong mens - een tienjarige en tegelijkertijd een drie-en-twintigjarige - tracht te doorgronden in beelden en symbolen. Er is bij deze schrijver geen sprake meer van het rancuneuze realisme der landerigheid. Of er sprake zou kunnen zijn van een neo-symbolisme - als wij per se willen toegeven aan etiketteerzucht - zal verder werk van deze debutant moeten aantonen. Met deze roman heeft Membrecht in elk geval blijk gegeven van een talent, dat geen genoegen neemt met het gemak van een vlot vermogen om woorden aan papier uit te leveren'.

B.S. in het *Algemeen Handelsblad*

STEVEN MEMBRECHT: *Het einde komt vanzelf*

'... In *Het einde komt vanzelf* poogde hij met een opvallende taalbeheersing de zinloosheid van het huidige bestaan te verwoorden en wel zo dat er hem in 1962 de Reina Prinsen Geerligsprijs voor werd toegekend'.

HENK TEN BERGE in *De Telegraaf*

STEVEN MEMBRECHT: *De Eerstelingen*

'... Wat bij de lezing van dit met fijne, maar ook wel onbarmhartig satirische pen geschreven boek vooral treft is het onbepaalbare van de scheidingslijnen tussen wat wij hier aanschouwen: werkelijke vroomheid, opgezweepte hysterische extase en bewuste hypocrisie. Ze zijn in al hun schakeringen aanwezig, maar ze vloeien in elkaar over, wie kan het ene nog van het andere onderscheiden?

'Duidelijk heeft de schrijver het aldus gewild: onder de hoon en de satire ontbreekt nooit het menselijke, een zuiver maatgevoel heeft hem de schaal in evenwicht doen houden. Waar hij hoont doet hij het onomwonden, als in het citaat hierboven, waar juist het schijnbaar blasfemi-

sche door die hoon teniet wordt gedaan; de tragische figuur van oom Boudewijn is met een stille barmhartigheid omgeven. Membrecht weet herhaaldelijk in een prachtige opgeblazen stijl de exaltaties van deze uit het lood geslagenen te vangen en grijpt met verrassende kleine vondsten het wezenlijke.
'Het wapen satire is hier als het ware zonder geweld gehanteerd, hoe raak en trefzeker het ook werkt, het boek is nl. opmerkelijk rustig en ook helder geschreven. Achter de vertekening blijft de realiteit, de dwaasheid maakt de waarheid zichtbaar en culmineert in een grotesk slot dat elke verhulling vallen laat'.

MARIE SCHMITZ in de *Nieuwe Rotterdamse Courant*

STEVEN MEMBRECHT: *De ruime gevangenis*
'... De verhalenbundel heeft als thema de moederbinding. Een van die verhalen "De ruime gevangenis" geeft tevens de titel aan de bundel. Membrecht laat verschillende figuren zien, zoals zij leven onder de dwang van dit merkwaardige oergevoel bij sommige mensen. Ze komen er niet los van en reageren daarop verschillend, maar meestal agressief. De inleiding op de reeks korte verhalen wordt gevormd door een soort verhaal, waarin een gesprek met een directeur van een kinderhuis de schrijver gelegenheid biedt zijn bedoelingen met de bundel te parafraseren.
'Membrecht, maatschappelijk werker, is een groot talent. Hij schrijft een nuchter, strak en helder proza en zijn verhalen hebben de dimensie, die ze uitheft boven die welke geschreven worden zonder het mededogen dat Membrecht kenmerkt. Dat hij zich soms van de briefvorm bedient, een methode die wij minder waarderen, doet aan de kwaliteit van zijn proza niets af. De bundel kwam uit bij de uitgeverij Contact te Amsterdam. En wel in de serie "Auteurs van de tweede eeuwhelft" '.

De Gelderlander

Zolang er geen oorlogen, pestilentiën, aardbevingen en beroerin uitbreken, bestaat het dagelijks leven uit die kleine zekerheder waar de mens zo rotsvast op vertrouwt dat hij er zelfs niet mee aan denkt.

Maar op een morgen zijn, zonder aanwijsbare oorzaak, de tram dol geworden. Ze rijden niet meer de vertrouwde, voorgeschreve routes maar nemen zelf het initiatief in handen of gaan 'waarhee God het wil'. Er komen brieven van iemand die al lang dood en be graven is. De solide stenen van een oud, maar oersterk huis desin tegreren geluidloos tot stof. Een man ziet zichzelf achter het stuu van zijn auto zitten en ondergaat de desastreuze gevolgen daarvan Een ander wordt geconfronteerd met zijn diepste wezen, dat hij i de plastic ogen van een pop geprojecteerd ziet. Kortom, de gren tussen wat kan en wat niet kan verdwijnt en de oude zekerheder vallen weg, maar stort nu ook alles ineen? Welnee, eigenlijk ge beurt er niets bijzonders.

Toegegeven, al deze dingen zijn onlogisch en kunnen nooit plaats vinden. Maar het is zo verleidelijk en niet zonder zin om soms eens met de gedachte te spelen. Met op de achtergrond steeds de vraag aan onszelf: hoe zijn onze zekerheden?

Men kent Jean A. Schalekamp als begaafd essayist en vertaler In **De dolle trams** leert men hem kennen als een niet-alledaags auteur. Hij is geboren in 1926, studeerde aan de Sorbonne in Parijs zwierf door Europa, leefde tien jaar lang in Frankrijk en woont nu sinds enkele jaren op Mallorca. Hij schreef de tekst voor de Contact-Foto-Pocket **De Balearen.**

Oordeel van de Spaanse criticus Juan Bonet: 'Er is in dit boek een groot evenwicht bereikt, een goed reliëf gevend aan het wezenlijke van ons volk. Het geheel is "innerlijk" gedacht'.